

Araştırma Makalesi / Research Article

ARNAVUTLUK'UN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİK SÜRECİNDEKİ SİYASİ ZORLUKLARI: HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ VE YOLSUZLUK ÖRNEKLERİ

Oğuz GÜNER*

ÖZ

Arnavutluk-Avrupa Birliği ilişkileri, 1991 yılında komünist rejimin yıkılması ile başlamıştır. Ancak uzun yıllar dışa kapalı ve izolasyonist bir yaklaşımla yönetilmiş olan ülke, anayasal düzenin ve demokratik değerlerin benimsenememesi ve sahip olduğu ekonomik otarşı bakiyesi sebebiyle Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde önemli sınamalarla karşı karşıya kalmıştır.

Bu makale 1990'lı yıllardan bugüne Arnavutluk-Avrupa Birliği ilişkilerini ve bir aday ülke olarak Arnavutluk'un Birliğe katılım sürecinde karşılaştığı temel sınamaları hukukun üstünlüğü ve yolsuzlukla mücadele çerçevesinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Hukukun üstünlüğü ve yolsuzlukla mücadele, Arnavutluk'un katılım sürecinde Avrupa Birliği'nin en fazla vurguladığı koşulların başında gelmektedir. Bu bağlamda çalışma, katılım müzakerelerine giden yolda Avrupa Birliği koşulluluğu çerçevesinde Arnavutluk'un karşı karşıya kaldığı hukukun üstünlüğü ve yolsuzlukla mücadelede sınamalarını İlerleme Raporları, Genişleme Strateji Belgeleri, Parlamento kararları ve diğer akademik yayınları kullanarak değerlendirmektedir.

Çalışmada, Avrupa Birliği süreci vesilesiyle hukukun üstünlüğünün tesis edilmesi ve yolsuzlukla mücadelede Arnavutluk'ta ilerlemelerin kaydedildiği görülmüştür. Ancak Avrupa Birliği reform dinamiklerinin, ülkedeki komünizm arka planından gelen hafıza, güçlenmiş rüşvet ağı ve alışkanlığı ve kurumsal kapasitedeki yetersizlikten ötürü Arnavutluk'ta Avrupa Birliği standartlarını karşılayacak düzeyde dönüşüm sağlayamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda hukukun üstünlüğü ve yolsuzlukla mücadelede Avrupa Birliği entegrasyon sürecinin zayıf seyrettiği düşünölmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Arnavutluk, Koşulluluk, Hukukun Üstünlüğü, Yolsuzluk.

* Dr.Öğr.Üyesi., Amasya Üniversitesi, oguz.guner@amasya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1619-579X

POLITICAL CHALLENGES OF ALBANIA IN THE EUROPEAN UNION ACCESSION PROCESS: CASES OF RULE OF LAW AND CORRUPTION

ABSTRACT

Albania-the European Union relations started in 1991 with the fall of the communist regime. However, Albania, which was governed with a closed and isolationist approach for many years, faced significant challenges in the accession process to the European Union due to the lack of adoption of the constitutional order and democratic values, and the economic autarchy remnant it has.

This article aims to assess the Albania-European Union relations since the 1990s and the fundamental challenges Albania faces as a candidate country in the accession process, within the framework of the rule of law and the fight against corruption. The rule of law and the fight against corruption are among the most stressed conditions in Albania's accession process. In this context, the study assesses the rule of the law and fight against corruption challenges Albania faces on the way to the accession negotiations within the framework of the European Union conditionality via Progress Reports, Enlargement Documents, Parliament resolutions and other academic publishing.

In the study, it has been observed that progress has been achieved in Albania in the establishment of the rule of law and the fight against corruption through the EU process. However, it was concluded that the European Union reform dynamics could not provide transformation in Albania at a level to meet the European Union standards due to the public memory originating from communist background, strengthened network and habits of bribery and lack of institutional capacity in the country. In this context, the European Union integration process in the rule of law and fight against corruption in the country is considered to be weak.

Keywords: *European Union, Albania, Conditionality, Rule of Law, Corruption.*

GİRİŞ

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında Doğu Blokunda bulunan ülkelerin büyük bir kısmı oryantasyonunu Avrupa Birliği'ne (AB) kaydırmış, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine (MDA) AB üyelik perspektifi sunulmuştur. MDA ülkelerine uygulanan genişleme politikasının, AB dış politikasının en başarılı hikayelerinden biri olduğu düşünölmektedir. Demokrasinin güçlendirilmesi, hukukun üstünlüğü'nün tesis edilmesi, insan haklarına saygı ve azınlık haklarının korunması gibi siyasal süreçler ile söz konusu ülkelerde önemli kurumsal ve toplumsal dönüşümlerin sağlandığı görölmektedir.

MDA genişlemesini, Yugoslavya'nın dağılması sonrasında Batı Balkan ülkeleri için adaylık perspektifi sunulması süreci takip etmiştir. Tıpkı Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Doğu Blokunda yer alan birçok ülke gibi Yugoslavya'nın dağılmasıyla da Batı Balkan ülkeleri AB'ye yönelmeye başlamıştır. Ancak AB, Birliğe katılmak isteyen ülkelerin, gerekli olan siyasi ve demokratik reformları benimseyebilmelerini ve Birlik kriterlerine olan uyumunu sıkı koşullara bağlamaktadır.

Arnavutluk ve AB arasındaki ilişkilerin içeriği Kosova Savaşı sonrasında değişmiş ve dönüşmüştür. 1999 yılında AB'nin Arnavutluk'u da içerisine alan beş güneydoğu Avrupa ülkesiyle İstikrar ve Ortaklık Süreci başlatma girişimi bu sürecin dönüm noktası olmuştur. Haziran 2003'teki Selanik Zirvesi'nde ise Batı Balkan ülkelerine sunulan üyelik perspektifi daha da güçlendirilmiştir (Tezcan, Aras ve Günar, 2015; Progonati, 2020).

AB'nin sunduğu kriterleri karşılamanın siyasi bedelinin ve götürülerinin, saygın bir AB üyeliğinin sağladığı fayda veya getirilerden fazla olmaması durumunda, AB'nin karşılmasını istediği koşullar, aday ülkelerin kurumsal ve toplumsal dönüşüm yapma motivasyonunu azaltabilmektedir (Freyburg & Richter, 2010: 264). Bu Avrupalılaşıma motivasyonu, bir AB aday ülkesi olan Arnavutluk için de geçerlidir. 1992 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilişkileri başlatan ilk Batı Balkan ülkesi olan Arnavutluk'un, AB sürecinde diğer ülkelere göre geride kalmış olması sebebiyle üyelik kriterlerine yönelik entegrasyon kabiliyeti ve Avrupalılaşıma serüveninin tartışılması gereksinimi doğmuştur.

Arnavutluk, Nisan 2009'da AB'ye üyelik başvurusu yapmıştır. Kasım 2009'da AB Konseyi Arnavutluk'un başvurusunu onaylamış ve Avrupa Komisyonu'ndan görüş talep etmiştir. Kasım 2010'da Avrupa Komisyonu, katılım müzakereleri açılmadan önce Arnavutluk'un gerekli kriterleri yerine getirmesi gerektiğini belirtmiştir. Ekim 2012'de Avrupa Komisyonu bazı alanlarda kriterlerin sağlanması koşuluyla Arnavutluk'a aday ülke statüsünün verilmesini tavsiye etmiştir. 2014 yılında ise Arnavutluk'a adaylık statüsü verilmiştir.

AB'nin birleşmiş ve bütünleşmiş bir Avrupa tahayyülü, demokrasinin teşvik edildiği, sivil toplumun ve demokratik sistemin geliştirildiği ve serbest piyasa ekonomisinin işletildiği değerler üzerine inşa edilmektedir. Özellikle 2008 Ekonomik Krizi sonrasında artan Avrupa kuşkuculuğu da hem AB'nin işleyişine hem de genişleme sürecine dair endişeler yaratmaktadır. Özellikle AB'nin koşulluluğunu karşılama noktasında önemli sınırlılıkları bulunan Arnavutluk'un entegrasyonuna dair tartışmalar mevcuttur. Nitekim Arnavutluk'un AB üyeliği sürecinde siyasi, sosyal ve ekonomik koşullar bulunmaktadır. Koşulluluk, AB ile aday ülke arasındaki entegrasyonun da boyutunu göstermektedir. Koşulluluk durumunda AB, üye olmayan ülkeye kendi kural ve düzenlemelerinin benimsenmesini ve uygulanmasını şart olarak sunarak gerekli kriterlerin karşılanmasını talep etmektedir. Taleplerin karşılanması durumunda da aday ülkeye üyelik vadetmektedir (Börzel, Dimitrova, & Schimmelfennig, 2017: 162).

Komünizm arka planından gelen ve oryantasyonunu AB'ye kaydırmasına rağmen halen önemli siyasal sınamalara tabi olan Arnavutluk ile, uzun yıllar izole edilmiş bir ülkeyi bünyesine almak isteyen AB'nin birbiri ile ilişkileri hem AB'nin dış politikası ve dönüştürücü gücü hem de bölgenin Avrupalılaştırma serüveninin tartışılması açısından önemli bir araştırma konusudur. Çalışmanın odak noktası olan hukukun üstünlüğü ve yolsuzlukla mücadele, AB'nin katılım sürecinde Arnavutluk'a en fazla vurguladığı koşulların başında gelmekte olup, Avrupa Komisyonu'nun Arnavutluk'un AB üyelik başvurusuna dair 2010 yılında hazırladığı ilerleme raporunda karşılanması gereken 5 temel öncelikten (yargı reformu, yolsuzlukla mücadele, kamu yönetiminde reform, organize suçla mücadele ve temel haklar) ikisini oluşturmaktadır (European Commission, 2010). Bu bağlamda, bu iki alanda önemli eksiklikleri bulunan ülkenin AB'ye uyumu ne ölçüde içselleştirebildiği tartışma konusudur.

2006 ve 2008'deki Avrupa Ortaklıkları (*European Partnership*), yargı sistemi ve yolsuzlukla mücadeleyi, Arnavutluk'un çözüme kavuşturması gereken en acil sorunlar olarak nitelendirmiştir. 2010 yılındaki Avrupa Komisyonu görüşünde ise, ülkede hukukun üstünlüğüne özellikle ihtimam gösterilmiştir. Görüşte, yolsuzluğun ise ülkede çok ciddi bir problem olmaya devam ettiği belirtilmiştir (European Commission, 2010). Dolayısıyla üyelik müzakerelerinin başlatılabilmesinin, Arnavutluk'un bu iki alanda kaydedeceği ilerlemelere bağlı olduğu düşünölmektedir. 2011 Genişleme Stratejisi'nde de hukukun üstünlüğünün ülkede devam eden büyük bir sınama olduğu vurgulanmış ve AB üyeliği için hayati derecede önemli bir koşul olduğunu belirtilmiştir (European Commission, 2011a). AB adaylığı öncesinde 2014 yılında hazırlanan raporda da hukukun üstünlüğü ve yolsuzluğun önlenmesi önemli bir yer tutmuş, sonrasında hazırlanan her ilerleme raporunda bu iki hususun altı özellikle çizilmiştir. AB, her fırsatta bu iki alanda gerekli reformların yapılmasını Arnavutluk'a hatırlatmakta, AB üyeliği için temel şart olduğunu belirtmektedir.

Çalışmada AB'nin genişleme tartışmalarından ziyade Arnavutluk katılımı özelinde nitel analiz yapılmaktadır. Bu bağlamda çalışma, genişleme teorilerine veya tarihine odaklanmamakta, Arnavutluk'un AB ile ilişkileri ve katılım sürecindeki bu temel iki sınama ile sınırlandırılmaktadır. Çalışmanın önemli bir kısmı derleme olmakla birlikte, İlerleme Raporları, Genişleme Strateji Belgeleri, Parlamento kararları ve diğer akademik yayınlar kullanılarak nitel analiz yapılmıştır.

Çalışmanın ilk kısmında komünizm arka planından AB eksenine geçişi bağlamında Arnavutluk'un AB ile ilişkileri ele alınmaktadır. İkinci kısımda Kopenhag Kriterleri çerçevesinde AB'nin koşulluluğu, son kısımda ise Arnavutluk'un AB üyeliğinde karşılaştığı "hukukun üstünlüğü ve yolsuzlukla mücadele" sınamaları tartışılacaktır. Çalışmada, AB süreci vesilesiyle hukukun üstünlüğünün tesis edilmesi ve yolsuzlukla mücadelede, Arnavutluk'ta bazı ilerlemelerin kaydedildiği görölmüştür. Ancak AB reform dinamiklerinin, ülkedeki komünizm arka planından gelen hafıza, güçlenmiş rüşvet ağı ve alışkanlığı ve kurumsal kapasitedeki yetersizlikten ötürü Arnavutluk'ta AB standartlarını karşılayacak düzeyde dönüşümün sağlanamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma, iki temel siyasi sınamaya yoğunlaşması ve AB-Arnavutluk ilişkilerini bu çerçevede değerlendirmesi sebebiyle literatürdeki diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

1. ARNAVUTLUK-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Balkanlar, günümüzde AB'nin ayrılmaz bir parçasıdır. AB'nin Batı Balkanlar olarak adlandırdığı ve Arnavutluk, Bosna Hersek, Makedonya, Karadağ, Sırbistan ve Kosova'yı içerisine alan bölge, kıtanın diğer bölgeleri ile entegrasyonu oldukça düşük, istikrarsızlığı ise yüksek bir bölgedir. Soğuk Savaş döneminde Balkan yarımadası, Doğu ile Batı'nın kültürel ve siyasi farklılıklarının yer aldığı bir coğrafya olmuştur. Doğu Avrupa'daki komünist rejimlerin yıkılması ve Maastricht Antlaşması'nı takiben kıtada geniş çaplı birleşme ve uyum ortamının oluşması ile Balkanlar için de daha demokratik ve zengin bir ortak gelecek ihtimali söz konusu olmuştur (Abazi, 2008: 229-252).

AB'nin Balkanlara yönelik politikaları önceleri bölgedeki savaşların ve istikrarsızlığın sonlandırılması ve AB'nin kendi dış güvenliğini ve sınırlarını korumayı hedeflese de zamanla Balkan ülkelerine yönelik üyelik perspektifinin geliştirilmesiyle Batı Balkanların kalkınması için demokrasi, hukukun üstünlüğü ve serbest piyasa ekonomisi şartlarının yerine getirilmesi gibi bir süreç ve vizyon belirlenmiştir (Erkmen, 2019: 6-7). AB-Arnavutluk ilişkisi de günümüzde üyelik perspektifi üzerinden yürümektedir. Ancak süreç, yalnızca Arnavutluk'un siyasi, sosyal ve ekonomik olarak AB'ye hazırlanması ile değil, aynı zamanda AB'nin entegrasyon kapasitesi ile de alakalıdır. Entegrasyon kapasitesi, AB'nin üye sayısını başarılı bir şekilde artırabilmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda üye olmayan bir ülkenin gerekli uyumu sağlayarak ve AB'nin işleyişini benimseyerek üye olma süreci, AB'nin entegrasyon kapasitesini göstermektedir (Börzel, Dimitrova, & Schimmelfennig, 2017: 160-161).

Arnavutluk; 2.846.955 nüfusa sahip (INSTAT, 2020), 28.750 km² yüzölçümü ve 362 km kıyı şeridi ile Karadağ, Kosova, Kuzey Makedonya, Yunanistan ve İtalya'ya komşu bir Balkan ülkesidir. Komünist rejimin yıkılmasından bu yana ülkede parlamenter demokrasi uygulanmakta olup siyasal rejimde Avrupa standartlarına göre reformlar yapılmaktadır. Ülkenin Gayri Safi Milli Hasılası 15,1 Milyar Dolar (World Bank, 2020) olup inşaat, tarım ve ormancılık sektörleri ekonominin temel sütunlarını oluşturmaktadır (Kaleshi, 2015).

Arnavutluk-Avrupa Topluluğu (AT) ilişkileri 1991 yılında komünist rejimin yıkılması ile başlamıştır. Öncesinde Enver Hoca'nın içe dönük ve izolasyonist

yaklaşım ile yönettiği ülke yalnızca Avrupa'ya değil, uzun yıllar dünyanın diğer bölgelerine de kapalı kalmıştır. Bölgedeki diğer komünist devletlerin aksine Arnavutluk, 1980'li yıllarda AT ile ilişki kurmamış, ilişkiler ancak rejimin sona ermesi ile mümkün olabilmıştır. Rejim sonrasında süratle anayasal düzenin ve demokratik ortamın tesis edilmesi sürecine girişen Arnavutluk, toplumsal kargaşa ve siyasi rekabet sebebiyle reformları etkin bir şekilde yerine getirememiştir. Enver Hoca'nın Arnavutluk'ta bıraktığı siyasi izolasyon ve ekonomik otarşı¹ bakiyesi, ülkeyi bölgenin en az gelişmiş ve ekonomik olarak en geri ülkesi haline getirmiş, Avrupa ülkeleri ile bütünleşmeyi oldukça zorlaştırmıştır (O'Brennan & Gassie, 2009: 61-82). İlk kez Mart 1991'de ülkeye demokratik iktidarın gelmesiyle Arnavutluk'un dış politikasında kapsamlı bir oryantasyon değişikliği meydana gelmiş (Johnson, 2001: 173), ekonomik ve teknik anlamda ihtiyaçların giderilmesi ve uluslararası toplum tarafından kabul edilme güdüsü ile 'izolasyonizmden esnek pragmatizme' geçiş yaşanmıştır (Hall, 1994: 185).

1990'ların başında jeopolitik olarak oldukça radikal bir değişimin içerisine düşen Arnavutluk için dış politikasını radikal şekilde dönüştürmek ve AB ile ilişkileri incelemek hiç de kolay olmamıştır. Arnavutluk'un AB ile ilişkilerinin başlangıç noktası hem komşuları hem de iyi ilişkileri olan Yunanistan ve İtalya sayesinde olmuştur. Her iki ülke ile sahip olunan iyi ilişkiler AB ile ekonomik ilişkileri düzenlemeye yardımcı olmuştur. 1992 yılında gerçekleştirilen seçimlerle yönetime gelen Arnavutluk Demokrat Partisi'nin, AB ile ilişkileri 1 Aralık 1992 tarihinde yürürlüğe giren imtiyazsız Ticari ve Ekonomik İş Birliği Anlaşması (*Agreement on Trade and Economic Cooperation*) ile başlamıştır. 1995'te Arnavutluk, AB ile Ortaklık Anlaşması için müzakerelerin başlatılması talebinde bulunmuştur. Ancak Avrupa Komisyonu, o esnada MDA ülkeleri için başlatmış olduğu müzakere sürecinin Arnavutluk için açılmamasına dair karar almıştır. 29-30 Ocak 1996 tarihinde ise AB Genel İşler Konseyi, Arnavutluk'la yeni bir anlaşma yapılması için Avrupa Komisyonu'ndan yeni bir öneri hazırlamasını istemiştir. Bu süreç Arnavutluk için komünizmden kırılğan demokratik sisteme geçiş dönemi olarak adlandırılmaktadır. Nitekim bu kırılğanlığın etkilerinden bazıları "adaletsiz parlamento ve başkanlık seçimleri, zayıf sivil toplum ve ölçsüz siyasal parti mücadeleleridir". Demokratik Parti Başkanı Sali Berisha'nın cumhurbaşkanlığına

¹ Bir ülkenin kendisini dünyadaki ekonomik sistemden soyutlaması ve iktisaden kendi kendine yeten politikalar uygulaması anlamına gelmektedir.

gelmesi ile otoriterleşme eğilimi artmış, ülkede suç çeteleri güçlenmiş, para aklama ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi tehditlerin artması ile Avrupa'nın güvenliği tehlike altına girmiştir. O dönemde Arnavut suç çetelerinin kurmuş olduğu uyuşturucu ağı o kadar güçlenmiştir ki birçok yerel aktör, kamu çalışanı, hâkim, polis memuru, iş adamı ve politikacı bu ağın içerisinde yer almıştır. Sonraki dönemde bu ağın ve suç çetelerinin güçlenmesi yerel ve ulusal siyasi güçlerin bu çetelerin etki altına girmesine sebep olmuştur. Arnavutluk'taki rüşvet ve yolsuzluk sisteminin yalnızca Arnavutluk sınırları içerisinde değil Avrupa'nın farklı bölgelerinde de aktif rol aldığı gözlemlenmiştir (O'Brennan & Gassie, 2009: 61-82). Bu dönemin önemli özelliği, güç odağının yoğun bir şekilde Berisha yönetiminde olmasıdır. Demokratik değerlerin erozyona uğradığı, Berisha yönetiminin tek adamlığa doğru sürüklendiği, kamu kurumlarının ve yargı sisteminin nepotizm ve siyasallaşma kaskacında kalarak neredeyse tüm kadroların Demokrat Parti üyeleri, Berisha destekçileri ve Kuzey Arnavutluklular tarafından doldurulduğu görülmüştür. Muhalefet liderleri ve gazeteciler ise komünist, suçlu, demokrasi düşmanı gibi sıfatlarla sindirilmiş, göz altına alınmış veya tutuklanmıştır. Muhalefet partilerinin siyasi toplantıları her yerde yasaklanmıştır (Koyama, 2009: 9). Kamu kurumlarının siyasallaşmış olması Arnavutluk'un en önemli problemlerinden biri olarak kalmıştır. İktidara gelen her siyasi parti bir önceki dönemde görev yapmış kamu çalışanlarını görevden almaktadır. Arnavutluk'taki bu görev değişiklikleri gelişmiş ülkelerdeki gibi (Örn: Amerika Birleşik Devletleri) yalnızca üst düzey bürokratların görevden alınması ve yerine farklı bir bürokratin atanması şeklinde gerçekleşmemekte, kamu kurumlarındaki memurlar, teknikerler, uzmanlar, alt düzey yöneticiler ve hatta temizlik görevlileri dahi görevlerinden alınarak siyasal iktidarın destekçileri bu görevlere getirilmektedir. Doğal olarak bu tavır da kurumsal hafızaya zarar vermekte, kurumların devamlılığını ve istikrarını zayıflatmakta ve kamu kurumlarının etkinliğini ve meşruiyetini düşürmektedir (Bogdani & Loughlin, 2007: 47).

1.1. Ticaret ve İşbirliği Anlaşması

1992 yılında gerçekleştirilen Ticaret ve İşbirliği Anlaşması'ndan sonra AB-Arnavutluk arasında ortak siyasi diyalog deklarasyonu yayınlanmıştır. 1996 yılında ise iki taraf arasında klasik ortaklık anlaşmasına evrilecek bir sözleşme imzalanması planlanmıştır. Ancak, Mayıs 1996'da itiraz edilen seçimler ve 1997'nin başlarındaki

derin finansal ve sosyal kriz, Piramit şemasının yıkılmasına sebep olmuştur (Tiri, 2015: 11). Ülkedeki Piramit şeması, dış göç ve dövizlerle alakalı bir sistemdir. Ülke dışına çıkan Arnavutlar özellikle İtalya ve Yunanistan gibi ülkelere işçi olarak gitmiş ve Arnavutluk'ta yaşayan ailelerine gönderdikleri dövizler ile ülke için gelir ve geçim kaynağı sağlamışlardır. Ancak ülkedeki zayıf finansal altyapı, yetersiz istihdam olanakları ve değer yaratma kabiliyeti düşük ekonomik faaliyetler, İtalya ve Yunanistan gibi ülkelerden gelen dövizlerin yasadışı faaliyetlere aktarılmasına sebep olmuştur. Bu kaynaklar da piramit sistemi içerisindeki paravan şirketler tarafından yüksek faizlerle alınmıştır. 1997 yılında bu sistemin çökmesi sebebiyle 1998 Ocak ayında halk isyanı çıkmıştır (Yurtsever, 2015: 489). Piramit sisteminin çökmesi sonrasında Arnavutluk-AB ilişkileri yardım hükümleri ve sivil toplumu geliştirme projeleri ile daha da yoğunlaşmış, kamu hizmetleri ve politika yapım sürecinin tekrar tesis edilmesi amaçlanmıştır (Johnson, 2001: 175).

Ülkede kurulmuş olan yolsuzluk ve rüşvet sisteminin Arnavutluk sınırlarını aşmaya başlaması ve ülke içinde yaşanan demokrasi ve hukuk krizleri, AB'nin bölgesel yaklaşımının koşulluluk politikası üzerine inşa edilmesine sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda 1999 yılında Batı Balkan ülkelerinin kalkınması ve bu ülkelerde istikrarlı kurumların oluşturulabilmesi için bazı koşulların yerine getirilmesi talep edilmiş ve bu çerçevede İstikrar ve Ortaklık Süreci (İOS) başlatılmıştır. AB, Batı Balkan ülkelere İOS sonunda Kopenhag Kriterlerinin yerine getirilmesi durumunda üyelik perspektifinin sunulabileceğini, bu süreç içerisinde de reformları gerçekleştirmek için yeni mali araçların sunulacağını taahhüt etmiştir (Özgöker & Batı, 2017: 32).

Arnavutluk'un AB'den yararlandığı ilk mali araç Ticaret ve İş Birliği Anlaşmasıdır. Poland and Hungary Assistance for the Restructuring of the Economy (PHARE)² olarak da bilinen ve AB'nin aday ülkelere katılım öncesi verdiği finansal yardım fonlarından biri olan PHARE, aday ülkelerin ekonomik ve siyasi entegrasyonunu hızlandırmayı amaçlamaktadır. Öncelikle Polonya ve Macaristan'ın ekonomilerini yapılandırmayı amaçlayan, sonrasında komünist rejimlerin yıkıldığı MDA ülkelerini içerisine alan PHARE, Arnavutluk, Kuzey Makedonya ve Bosna Hersek'i de kapsamına dahil etmiştir. Program daha sonra Batı Balkanlarda Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrara Yönelik Topluluk Yardımı

² Bu mali araç şu an kullanılmamaktadır.

(CARDS: *Community Assistance for Reconstruction, Development and Stability in the Balkans*) olarak farklı bir başlık altında toplanmıştır. Her ne kadar bu fonun temel amacı Arnavutluk ekonomisindeki altyapı sorunlarının giderilmesi ve verilen destekler ile piyasa ekonomisine geçiş sürecinde reformların gerçekleştirilmesi olsa da 1992-1999 yılları arasında Arnavutluk, bu fonlarla altyapısını rehabilite etme çalışmaları yürütmüştür (Lamce, 2015: 24-26). PHARE, ilk mali yardım aracı olması sebebiyle Arnavutluk'un AB ile ilişkileri anlamında önemli bir konumda bulunmaktadır.

Batı Balkan ülkelerinin AB'ye katılımı kronolojik olarak 7 aşamalı bir süreçte sınıflandırılmaktadır. Bu süreçler; (1) üyelik başvurusunun yapılması, (2) İstikrar ve Ortaklık müzakerelerinin başlatılması, (3) İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın imzalanması, (4) aday ülke statüsünün alınması, (5) katılım müzakerelerinin açılması, (6) AB üyeliğinin edinilmesi ve (7) katılım sonrası koşulluluktur. Bu sınıflandırmalar her ülke için aynı sıra ile uygulanmayabilmektedir. Örneğin 2004'te gerçekleştirilen MDA genişlemesinde 1, 4, 5 ve 6. aşamalar uygulanmıştır. Katılım sonrası koşulluluk (7. Aşama) Bulgaristan ve Romanya için uygulanırken (Peshkopia, 2014), Arnavutluk için 1.aşama uygulanmadan 2.aşama uygulanmıştır. Arnavutluk'un adaylık süreci devam ederken katılım müzakerelerinin 2020 yılı içerisinde başlayacağı açıklanmıştır (European Commission, 2020a).

1.2. İstikrar ve Ortaklık Süreci

Diktatörlük sonrası dönemde, Amerika Birleşik Devletleri'nin Arnavutluk'ta önemli jeopolitik role, AB'nin ise daha pasif bir pozisyona sahip olduğu bilinmektedir (Ah-Pine, 2011: 11). Kosova'da yaşanan kriz sonrasında, AB'nin dikkati Balkanlar bölgesine çekilmiştir (Hoffman, 2005: 5). AB, Balkanlar bölgesinin savaşa sürüklenmemesi ve tekrar istikrarsızlık bölgesi olmasının önüne geçilmesi için bölgedeki ülkelere üyelik taahhüdünde bulunmuştur. 1999 yılında başlatılan ve bölgenin Avrupalılaşmasını amaçlayan İOS, bu bağlamda AB'nin Batı Balkanlara dair politikalarının temelini oluşturmaktadır (Ağca, 2010: 45-65).

AB'nin başlatmış olduğu İOS'nin temel hedefi bölgede iş birliğinin güçlendirilmesi ve bölgeye AB perspektifinin kazandırılmasıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa'da edinilen tecrübeler, savaş sonrasında tesis edilen barış ve istikrar ortamı ve ulus devlet politikalarının bölgesel iş birliğine ve ekonomik

entegrasyona dönüşümü göz önüne alındığında AB'nin, İOS'yi hem ekonomilerini yeniden inşa etmek hem de AB standartlarını karşılamak için siyasal sistemlerini reforme etmek isteyen ülkelerin çabalarını desteklemek için önemli bir fırsat olarak gördüğü aşikardır. Ayrıca bu süreç, AB'nin bölgedeki ülkeleri potansiyel bir aday ülke olarak kabul etme isteği ve motivasyonunun da bir yansımasıdır. Nitekim inşa ve altyapı alanlarında yapılan yardımlar ve demokrasi, ekonomik ve sosyal gelişme ve bölgesel iş birliğine yapılan katkılar göz önüne alındığında AB'nin, Batı Balkanlara en fazla bağış yapan aktör olduğu anlaşılmaktadır. AB'nin bölgedeki temel amacı; barış, istikrar, özgürlük ve ekonomik refahın tesis edilmesini sağlamaktır. Bu bağlamda bölgenin istikrara kavuşması için AB, ticari ayrıcalıklar, teknik destek ve finansal destek olmak üzere 3 önemli araç sunmaktadır (Abazi, 2008: 229-252).

İOS, 6 temel hedefe odaklanmaktadır: bölgede ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi; mevcut ekonomik ve finansal yardımların artırılması ve kısmen yeniden yönlendirilmesi; demokratikleşme, eğitim, sivil toplum ve kurumların inşası süreci için desteğin artırılması; adalet ve içişleri alanında iş birliğinin güçlendirilmesi; siyasi diyalogun geliştirilmesi ve İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın (İOA) geliştirilmesi ve imzalanması. İOA, tıpkı AB'nin MDA ülkelerine sağladığı şekilde, ülkeleri AB'ye üyelik başvurusu yapabilecekleri standartlara yaklaştırmayı hedeflemekte ve bu bağlamda ölçütler sunmaktadır (Panagiotou, 2011: 365). Kosova Savaşı sonrasında, 31 Mayıs 1999'da AB'nin Arnavutluk'un da dahil olduğu 5 Avrupa ülkesini İOS'ye dahil etmesi, Arnavutluk için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Süreçte Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ile iş birliğinin sağlanması ve bölgedeki ülkelerle iş birliğinin geliştirilmesi gibi iki önemli koşul da bulunmaktadır. Haziran 2000'deki Feira Zirvesi'nde İOS'de yer alacak olan ülkelere potansiyel aday ülke statüsünün verilmesi, 2001 yılında İOS'nin genel hatlarının belirlenmesi sonrasında 2003 yılı Ocak ayında sürecin müzakereleri resmi olarak başlamıştır (Ilijani, 2004: 260). Bu bağlamda 2003 yılı, Arnavutluk'un AB ilişkilerinde önemli bir kilometre taşıdır. Arnavutluk, 2003 yılında Selanik'te düzenlenen AB zirvesinde Balkan ülkelerinin ve AB liderlerinin onayladığı "The Thessaloniki Agenda for Western Balkans: Moving towards European Integration" ajandasında potansiyel aday olarak belirlenmiş, zirvede "Ortak Avrupa Hedefi" paylaşılmış, Batı Balkanların geleceğinin AB'de olduğu vurgulanmıştır (European Commission, 2003). Avrupa Komisyonu'nun hazırlamış olduğu Selanik gündemi

Batı Balkan ülkelerinin kısa ve orta vadeli uyum ve reform çalışmalarını içermiş, AB mali yardımlarına yön verilmesini hedeflemiştir. Ayrıca her bir Batı Balkan ülkesinin Avrupa ortaklığı belgelerinin birbirinden ayrı olarak hazırlanması ve AB Konseyi'ne sunulması ve Arnavutluk'ta finanse edilmiş olan CARDS programı eşleştirme projelerinin ülkenin tamamına yayılması yer almıştır (Özgöker & Batı, 2017: 34).

1.3. Arnavutluk'un Avrupa Birliği'ne Üyelik Başvurusu

Arnavutluk 1 Nisan 2009'da NATO'ya üye olmuş, 28 Nisan 2009'da da AB'ye üyelik başvurusu yapmıştır. AB Konseyinin talebi üzerine Avrupa Komisyonu, Arnavutluk'un üyeliğine dair "gerekli üyelik kriterlerinin karşılanması ve Komisyon görüşünde belirtilen önceliklerin yerine getirilmesi şartıyla" müzakerelerin başlatılabileceği şeklinde görüşünü belirtmiştir (Kaleshi, 2015: 328-329). Bu olumlu gelişmeler umut vadetse de 2009 yılı Arnavutluk için siyasi krizler yılı olarak anılacaktır. Nitekim 28 Haziran 2009 tarihinde yapılan genel seçimler öncesinde, seçimlerde yalnızca elektronik kimlik kartı bulunan vatandaşların oy kullanabileceği kararı, iktidar ve muhalefet arasında gerilimin yükselmesine sebebiyet vermiştir. Yeni kimlik kartlarının 10 Euro karşılığında vatandaşlara verilmesi kararına muhalefetteki Sosyalist Parti tepki göstermiş, ekonomik sıkıntıları olan halkın oy kullanma hakkının tehdit altında olduğunu iddia etmiştir. Toplamda 3.321.376 yeni kimlik kartı dağıtılmış, seçim gününe kadar 81,000 vatandaşın yeni kimlik kartlarını teslim alamadığı kayıtlara geçmiştir. Bu bağlamda kartların geç dağıtılmaya başlanması, idari kapasitenin yetersiz olması ve teknik eksiklikler süreci tartışmaya açılmıştır. Seçim sonucunda Demokratik Parti ile Sosyalist Parti arasında çok az oy farkının oluşması (Demokratik Parti 68, Sosyalist Parti 65 milletvekili) sonucunda halihazırda oldukça kutuplaşmış olan siyasal iklim, iktidar ve muhalefetin karşılıklı iddia ve suçlamaları ile daha da gergin bir boyuta taşınmıştır (OSCE, 2009). Sosyalist Parti parlamento çalışmalarını boykot etme kararı alırken gerçekleşen bazı cinayet olayları seçimlere giden süreçte şiddetin artmasına sebep olmuştur (IPU, 2009). Seçimlerden Demokratik Parti galip olarak çıkmış, muhalefetteki Sosyalist Parti, iktidarı seçimlere hile karıştırmakla suçlamıştır. İktidar ise seçimlerin uluslararası örgütlerin gözleminde, usullere uygun olarak gerçekleştiğini belirtmiştir. Sosyalistler, Şubat 2010'a kadar parlamentoyu boykot etmişlerdir. Oy sandıklarının açılabilme ihtimali

üzerine boykotu sonlandıran milletvekilleri ve yanlıları Mayıs 2010'da açlık grevi başlatmışlardır. Avrupa Konseyi'nin arabuluculuk girişimlerine rağmen iktidar ve muhalefet arasında tansiyon düşürülemedi (Balkan Insight, 2009). AB'ye adaylık başvurusundan 3 ay sonra ülkede gerçekleşen genel seçimler ve neticesinde oluşan gerilim ve belirsizlik, Arnavutluk'un AB üyelik sürecinin sekteye uğrayabileceğini düşündürmüştür (European Commission, 2011b: 4). Ülkede siyasal gerilim sürerken AB'nin Arnavutluk'a dair yardım ve destekleri devam etmiştir. 27 Nisan 2010 tarihinde Avrupa Komisyonu, Schengen bölgesine kısa süreli ziyaretler için Arnavutluk ve Bosna Hersek vatandaşlarına vize muafiyeti sağlayan teklifi kabul etmiş, 8 Kasım 2010 tarihi itibarıyla da Arnavutluk vatandaşları için vize serbestisi tanınmıştır (Çipuri & Koçibelli, 2010: 42).

Kasım 2010'da Arnavutluk'un AB üyelik başvurusuna dair hazırlanan raporda (*Commission Opinion on Albania's application for membership of the European Union*), Avrupa Komisyonu ne adaylık statüsünün verilmesi ne de müzakerelerin başlatılmasını önermiş, AB yolunda ilerleyen Arnavutluk'a 12 temel öncelik dayatılmıştır (European Commission, 2010). Bu öncelik alanlarından 5 tanesinde (kamu yönetiminde reform, yolsuzlukla mücadele, organize suçla mücadele, yargı reformu ve temel haklar) ise Arnavutluk'un ilerleme kaydedemediği görülmüştür (Zogjani, Nenezic, & Deliu, 2020). 2012 yılında Avrupa Komisyonu'nun yayınladığı "Genişleme Stratejisi ve Temel Sınamalar 2012-2013" belgesinde ise "İOS'nin uygulanmaya devam ettiği ve sürecin bölgede yapıcı bir rol üstlendiği, Arnavutluk'ta parlamentonun işlevselliği, bekleyen yasaların kabulü, kamu denetçisinin atanması ve kilit roldeki kurumlardaki seçim süreçleri ve seçimler için yasal çerçevenin kabul edilmesi" gibi temel önceliklerin dördünün uygulandığı belirtilmiştir (European Commission, 2012).

Süreç içerisinde Arnavutluk, AB reformlarını gerçekleştirmeye devam etmiştir. Kaydedilen ilerlemeler doğrultusunda, ülkede özellikle organize suçlar ve yolsuzlukla mücadelede gerekli adımların atılmaya devam edildiği düşüncesiyle, Avrupa Komisyonu Ekim 2013'te Arnavutluk'a adaylık statüsünün verilmesini tavsiye etmiştir. Konsey de Haziran 2014'te adaylık statüsünün verileceğini belirtmiştir. Ülkenin üyelik durumu, 17 Aralık 2013 tarihli (COM331 2014) Konsey sonuç bildirgesinde değerlendirilmiş, Arnavutluk hükümetinin daha fazla önlem alması gerektiği belirtilmiştir. Bildirgede Arnavutluk'un AB reformları

çerçevesinde kamu görevlileri yasasını onayladığı, rekabet gücünü artırmak için ekonomik tedbirler aldığı, yolsuzlukla mücadelede yasal ve kurumsal çerçeveyi güçlendirdiği, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı, organize suçlar ve para aklama ile mücadele konusuna odaklandığı ve yargı sistemini daha etkin kılabilmek için yargı reformu yaptığı belirtilmiştir. Raporda, iktidar ile muhalefet arasında siyasi diyalogun geliştirilmesi ve ülkede mülkiyet edinmeye dair sorunların da giderilmesi gerektiği belirtilmiştir (Kaleshi, 2015: 328-329). Bu minvalde düşük yoğunlukta da olsa Batı Balkanlarda kurumsal anlamda dönüşümlerin devam ettiği, AB'nin kurallarını uygulama iradesinin sürdüğü görülmektedir (Oğuz, 2012: 122).

Arnavutluk bu süreçte AB fonlarından da istifade etmektedir. En fazla istifade edilen fon kaynağı Katılım Öncesi Mali Fonu'dur (IPA). IPA II'de 2014-2020 yılları arasında kullanılmak üzere demokrasi ve yönetim için 208.7 Milyon Euro, hukukun üstünlüğü ve temel haklar için 133.8 Milyon Euro, çevre ve iklim değişikliği için 30.2 Milyon Euro, ulaşım için 24 Milyon Euro, rekabetçilik, inovasyon, tarım ve kırsal kalkınma için 183.3 Milyon Euro ve eğitim, istihdam ve sosyal politikalar için 60 Milyon Euro olmak üzere toplamda 639.5 Milyon Euro Arnavutluk için tahsis edilmiştir (European Commission, 2020b). Arnavutluk aynı zamanda Balkanlar bölgesinde ve AB üyeleriyle iş birliğini mümkün kılan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Ufuk 2020, Rekabetçilik ve İnovasyon Çerçeve Programı, Hayat Boyu Öğrenme, Vatandaşlar için Avrupa, Kültür, Erasmus+ gibi fonlardan da finansal kaynak edinmektedir. (Kaleshi, 2015:330) AB, çeşitli araç ve fırsatlarla Arnavutluk'u kendine yakınsamaktadır. Arnavutların da AB ile geliştirilen ilişkilerden memnun olduğu bilinmektedir.

Arnavutluk'taki AB Temsilciliği tarafından 2018 yılında Arnavutluk genelinde 1140 temsilciyle gerçekleştirilen "Arnavutların AB Kamu Algısı" anketi, Arnavutların AB'ye yönelik algı ve beklentilerini ortaya çıkartmaktadır (Delegation of the European Union to the Republic of Albania, 2019). Araştırmaya göre;

- AB üyeliğine Arnavutların %88 olumlu, %8'i kararsız, %4'ü ise olumsuz bakmaktadır.
- Arnavutların %92,6'sı AB üyeliğini kişisel olarak desteklemektedir.
- AB üyeliği desteklemenin en temel sebepleri sırasıyla; istihdamın artması, ekonomik kalkınma, vizesiz seyahat, daha iyi yaşam standartları ve ülkenin kalkınmasıdır.

- Arnavutluk'un AB'ye üye olabilmek için karşılaması gereken en önemli koşullar sırasıyla; yolsuzluğun azaltılması, istihdam ve gelirin artırılması, yargı reformu, organize suçun kontrol altına alınması, ekonomik istikrar, siyasi istikrar ve hukuki yaptırımlardır.
- Arnavutların %71'i AB'nin Arnavutluk'a adil davrandığını ve taleplerinin gerekli olduğunu düşünmektedir.
- Arnavut halkının %86,8'i AB'nin koyduğu gerekliliklerinin büyük kısmının Arnavutluk'un yararına olduğunu düşünmektedir, %79'u ise devam eden reformları desteklemektedir.
- Halkın %88'i Arnavutluk'un AB üyesi olması durumunda yaşamlarının önemli ölçüde gelişeceğini düşünmektedir.
- Halka göre AB yardımlarının en fazla aktarılması gereken sektörler sırasıyla; yargı sistemi, ekonomik reformlar, sağlık sistemi, tarım ve eğitim sistemidir.

Araştırma sonuçlarında belirtildiği üzere Arnavut halkı, AB üyeliğinin hem ülkelerine hem de kendi refah düzeylerine olumlu katkılar yapacağını düşünmekte, AB üyeliğini desteklemektedir.

2. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KOŞULLULUĞU VE SİYASİ KRİTERLER

AB'ye üye olmanın belirli kriterleri ve yükümlülükleri bulunmaktadır. Dolayısıyla AB, Arnavutluk'tan üyelik sürecinde bazı yükümlülükleri yerine getirmesini talep etmekte, yükümlülüklerin karşılanması durumunda da ilerleme oranına göre aday ülkeyi AB tam üyeliğine yaklaştırmaktadır. Bu Avrupalılaşıma süreci, AB koşulsallığına (*EU Conditionality*) işaret etmektedir. Koşulluluk, aday ülkelerin gerekli siyasi ve ekonomik kriterleri karşılaması, AB müktesebatını benimsemesi ve buna karşılık olarak da AB'nin sunduğu teknik ve mali yardımlardan istifade edebilmesi durumudur. Gerekli kriterlerin karşılanması ve reform ve düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ile de aday ülkeye tam üyelik perspektifi sunulmaktadır. Bu bağlamda "AB'nin koşulluluğu", aday ülkeleri disipline eden ve şekillendiren, asimetrik bir tanımdır (Sobacı, 2011: 86-91). AB gibi uluslararası aktörler nazarında demokratikleşme sürecini teşvik etmenin en etkili yolu koşullandırmadır. Eğer bir devlet bu koşulu benimser ve gereğini yerine getirirse siyasi destek, ekonomik yardım veya üyelik gibi fırsatları elde edebilmektedir. Nitekim MDA ülkelerinin üyelik sürecindeki demokratikleşme

serüveni ve AB'nin sürece katkı sunan araçları AB literatüründe kıymetli bir örnek teşkil etmektedir (Yıldız, 2014: 153).

AB'nin bu tür ilişkilerdeki rolü “demokrasiyi teşvik eden aktör” olarak yorumlanabilmektedir. Ancak koşulluluk, yalnızca demokrasinin teşvik edilmesi veya bölgede adalet ve barışın tesis edilmesi değildir. AB, bölgenin AB'ye uyumunu sağlamak üzere siyasi, kurumsal ve hukuki çerçevede önkoşulların içselleştirilmesini talep etmektedir. Bu bağlamda hukukun üstünlüğü, insan hakları, demokrasi ve iyi yönetişimin güçlendirilmesi ve AB normlarının benimsenmesini koşul olarak sunmakta, belirli ölçüt ve değerlendirmeler ile de süreci yönetmektedir (Özkurt, 2017: 3-4). Bu süreçte de AB'nin elinde bazı enstrümanlar bulunmaktadır. AB, özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana aday veya komşu ülkelere dış yardımlar, ticari anlaşmalar ve kredi programları gibi imkanlar sunmakta ve ölçüt koyma ve değerlendirme suretiyle koşulluluk sürecini yönetmektedir (Agne, 2009: 2). Ancak AB üyelik süreci, siyasi koşulların karşılanmasıyla bir çırpıda gerçekleşebilecek bir husus değildir. Özellikle 2009 yılından bu yana NATO üyeliğine sahip olan ve diğer Batı Balkan ülkelerine kıyasla etnik çeşitliliği en asgari düzeyde olan Arnavutluk (Ağca, 2010: 45-65), yalnızca kendi motivasyon ve kararlılığı ile AB üyeliği edinemeyecektir. Nitekim, henüz Kıbrıs sorunu çözülmeden 2004 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB'ye üye olması ve yolsuzluk ve örgütlü suçlar alanında kötü sicil bulunan ve bu sorunları tam olarak çözüme kavuşturamayan Bulgaristan ve Romanya'nın 2007 yılında üyeliğe kabul edilmesi ile edinilen kötü tecrübeler sebebiyle ve son olarak 2008 yılı sonrası vuku bulan ve AB'yi etkisine alan Euro borç krizi, AB'nin genişlemeye yönelik gündeminin öncelikler arasında geri sıralara düşmesine sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda katılım şartlarının zorlaştığı ve aday ülkeler için özel kriter ve koşulların hayata geçirilmeye başlandığı söylenebilmektedir. Avrupa Komisyonu, 2011 yılında sunmuş olduğu “2011-2012 Genişleme Strateji Belgesi” ile hukukun üstünlüğünü merkeze oturtan bir yaklaşım benimsemiştir. Bu bağlamda “Yargı ve Temel Haklar” ve “Adalet, Özgürlük ve Güvenlik” fasıllarının, katılım müzakerelerinde öncelikli olacağı ve müzakereler sürecinde en son kapatılan fasıllar olacağı söylenebilmektedir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2020).

Mezkûr gelişmeler göz önüne alındığında Balkanların Avrupalılaşması sürecinde AB'nin bazı tereddütleri olduğu söylenebilmektedir. AB'nin özellikle dış politika ve genişlemeye dair tereddütleri yalnızca Arnavutluk'un AB'ye kabulüne

dair değildir. ABD ile ekonomik olarak rekabet edecek güce sahip olmasına rağmen uluslararası krizlere müdahil olabilecek yeterli askeri güce ve stratejiye sahip olmayan AB (Ağca, 2010: 45-65), çevresindeki siyasal krizleri de aşabilecek iradeyi gösterme noktasında etkin ve yetkin olamamakla eleştirilmektedir. Bu bağlamda sınır komşusu Balkanlarda, Arnavutluk'un Birliđe kabulünde dahi 2020 yılına kadar ortak bir tutumun sergilenememesi, "AB'nin taahhütlerini yerine getirmeyeceğine" dair endişelerin hissedilmesine ve AB'nin kredibilitésinin sınanmasına sebebiyet vermiştír.

AB, bir ülkeyi Birliğe kabul etmeden önce aday ülkenin AB standartlarına ve kurallarına uymasını beklerken, AB kurumlarının ve tüm AB üye devlerinin rızasını almakta ve ulusal parlamentoların onayı veya referandum yoluyla AB vatandaşlarının rızasını almaktadır. AB'nin üyelik öncesi aday ülkelere uyguladığı kapsamlı prosedürler bulunmaktadır. Öncelikle Avrupa Birliği Antlaşması'nın 2. maddesinde belirtildiği üzere üyelik başvurusu yapan ülkenin AB'nin demokratik değerlerine sayđı duyması ve bu değerleri geliştirmeyi taahhüt etmesi gerekmektedir. Bu bağlamda AB'ye üyelik için atılması gereken ilk adım katılım kriterlerini karşılamaktır (European Commission, 2016a).

AB, Doğu genişlemesi öncesinde, aday ülkelerin karşılaması gereken ve demokrasinin, hukukun üstünlüğünün, insan haklarının ve azınlık haklarının korunması ve sayđı duyulmasını içeren bir dizi siyasi kriteri koşul olarak koymuştur. AB'nin aday ülkelere karşılamasını istediği siyasi kriterler "Kopenhag Kriterleri" olarak bilinmektedir. 1993 yılında Kopenhag'daki Zirvede kabul edilen ekonomik ve siyasi kriterler, AB'ye üye olmak isteyen ülkeler için üyelik şartları olarak sunulmaktadır. Bu kriterler; AB'nin siyasi ve ekonomik müktesebatına uyumun sağlanması gibi mevzuat kriterlerini, serbest piyasa ekonomisinin sağlanması ve rekabet baskısına karşı koyabilecek kapasitenin inşaa edilmesi gibi ekonomik kriterleri ve insan hakları, demokrasi, azınlık hakları ve hukukun üstünlüğünün güvence altına alınması gibi siyasi kriterleri içermektedir (European Council, 1993).

Bu kriterlere göre AB'ye üye olmak isteyen ülkelerin;

- demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlık haklarını koruyan ve bu değerlere sayđı gösteren istikrarlı kurumlara sahip olması,

- işleyen bir pazar ekonomisine ve AB’de rekabet edebilecek kapasiteye sahip olması,
- siyasi, ekonomik ve parasal birliğin hedeflerini kabul etmek de dahil olmak üzere üyeliğin gerektirdiği şartları karşılayabilecek durumda olması gerekmektedir.

Üyelik sürecinde, söz konusu ülkenin adaylığı kabul edilmekte ve AB müktesebatının uygulanması süreci yönetilmektedir. Müktesebat, 35 farklı politika alanından (fasıl) oluşmakta ve her biri ayrı ayrı müzakere edilmektedir. Müzakere süreci, aday ülkenin belirli ölçütleri karşılayıp karşılamadığına bakılarak Avrupa Komisyonu tarafından takip edilmektedir. Bu süreçte aday ülkeye bazı sorumluluklar verilmekte ve üyelik şartlarının karşılanıp karşılanmadığı değerlendirilmektedir. Aynı zamanda Avrupa Komisyonu, hazırlamış olduğu raporlar ve strateji belgeleriyle hem AB Konseyi’ni hem de Avrupa Parlamentosu’nu bilgilendirmektedir (European Commission, 2016a).

AB, Arnavutluk’a Kopenhag Kriterleri üzerinden yerine getirmesi gerektiği koşulları hatırlatmakta, üyeliğin ancak ana taahhüt olan bu koşulların karşılanması ile mümkün olabileceğini belirtmektedir (Canveren & Öztürk, 2018: 59). Arnavutluk’un AB uyum sürecindeki performansı değerlendirilirken kullanılan yöntem Avrupa Komisyonu’nun her yıl yayınladığı ilerleme raporlarıdır. İlerleme raporlarında, aday ülkelerin AB normlarına uyum sürecindeki başarıları, kurumsal kapasitelerindeki ve yargı sistemlerindeki reform ve işlevselliği ele alınmaktadır. İlerleme sürecinin AB tarafından kontrolü de müzakere başlıklarının açılması ve kapanması ile alakalıdır. AB üyelik sürecinde henüz Arnavutluk’un hiçbir müzakere başlığı açılmamıştır.

3. KATILIM SÜRECİNDEKİ TEMEL SİYASİ SINAMALAR

Avrupa’nın yoksul bırakılmış, izole edilmiş, demokratikleşme ve piyasa ekonomisi tecrübesi bulunmayan ülkesi Arnavutluk’un, AB’ye katılımına dair önemli siyasi sınamalar bulunmaktadır. Bu sınamaların hemen hepsi, ülkenin AET ile ilişkilere başlamadan önceki siyasal mirası ve bakiyesiyle alakalıdır. Temel haklar ve özgürlükler hususunda ülkenin bir bakiyesinin olmayışı ve siyasal kurumların oldukça kırılğan oluşu, Arnavutluk’un işleyen bir demokrasiye sahip olmasına ve muhtemel AB üyeliğine engel olmaktadır. Ayrıca yönetim ve şeffaflık, yavaş

seyreden kurumsal reformlar, idari kontrolün zayıf olması, kayırmacılık, yolsuzluk ve rüşvet gibi siyasi problemlerin fazla olması da Arnavutluk'un AB üyeliği önündeki önemli engellerden bazılarıdır (Panagiotou, 2011: 366-367).

Arnavutluk'un AB üyelik sürecinde önemli sorunları bulunsa da İOS öncesi ile kıyaslandığında gözle görülür bir ilerlemenin kaydedildiği söylenebilmektedir. İOS öncesinde Arnavutluk'ta sistemli bir suç ağının bulunduğu bilinmektedir. Süreç başlamadan önce ülkedeki ekonomik aktivitelerin yaklaşık %50'sinin illegal faaliyetler, insan kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı, para aklama ve otomobil hırsızlığı ile bağlantılı olduğu bilinmektedir. Arnavut gangsterlerin tüm Avrupa'ya yayılmış olması ve kontrol edilemez ölçüdeki kriminal faaliyetleri, AB nazarında Arnavutluk'un kredibilitelerini önemli ölçüde düşürmektedir. Özellikle Balkanlar bölgesinde örgütlenmiş olan organize suç çeteleri, Avrupa'nın güvenliği için ciddi boyutta tehdit arz etmiştir. Dönemin AB Dış İşleri Komiseri Chris Patten, Arnavutluk kaynaklı organize suç örgütlerini Avrupa'nın kanseri olarak tanımlamış ve bu sorun çözülmeden ülkenin AB'ye üye olmasının mümkün olmadığını belirtmiştir (The Irish Times, 2002).

2013 yılında Avrupa Komisyonu'nun hazırladığı raporda Arnavutluk'ta 5 temel alanda reform yapılması gerekliliği belirtilmiştir. Bu alanlar; yargı, kamu yönetimi, yolsuzlukla mücadele, organize suçla mücadele ve insan haklarının korunmasıdır. Arnavutluk bu 5 temel öncelikte ilerleme kaydetmiş olsa da yolsuzluk ve siyasi istikrarsızlık halen yaygın bir nüfuz alanına sahiptir. Bu yüzden Avrupa Parlamentosu 2018 yılında, Arnavutluk'un AB üyeliğine hazırlık yapmaya devam etmesini istemiştir (European Parliament, 2018).

AB'nin Batı Balkanlar genişlemesinde, hukukun üstünlüğü en temel hassasiyetlerden biri olmuştur. Bölgede hukukun üstünlüğünün zayıf olması sebebiyle, AB, hukukun üstünlüğü alanındaki reformların geri döndürülemeyecek şekilde uygulanmasını gerektiren Kopenhag Kriterleri'ndeki standartları daha da güçlendirmiştir. 2006 Genişleme Mutabakatı (*2006 Consensus on Enlargement*) katılım sürecini kuralların sıkılaştırılmasını ve müzakere başlıklarının açılması ve kapatılması sürecinde ölçüt kullanılmasını öngörmektedir. Bu bağlamda "yargı reformu, idari kapasite, yolsuzlukla ve organize suçlarla mücadele" katılım öncesinde üzerine gidilecek olan konulardır. Mutabakat, hukukun üstünlüğünün katılım sürecinde detaylıca değerlendirilmesini öngörmektedir

(European Commission, 2006). 2006 ve 2008'deki Avrupa Ortaklıkları da hukukun üstünlüğünün yanı sıra yolsuzluğa vurgu yapmış ve Arnavutluk'un AB üyeliği öncesi çözmesi gereken en acil sorun olduğu belirtilmiştir. 2011 yılında yayınlanan Genişleme Stratejisi'nde ise AB üyeliği yolunda Arnavutluk'ta hukukun üstünlüğü ve yolsuzluk gibi sorunların ortadan kaldırılması gerektiğinin altı çizilmiştir (European Commission, 2011a).

3.1. Hukukun Üstünlüğü

Demokrasinin pekiştirilmesi ve hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi Arnavutluk'un AB katılımı için ön koşuldur (Ah-Pine, 2011: 10). Nitekim hukukun üstünlüğü, AB'nin en temel değerlerinden biri olarak Avrupa Birliği Antlaşması'nın ikinci maddesinde de belirtilmiştir.³ 1998 yılında referandum ile onaylanan Arnavutluk Anayasası, demokratik devlet ilkesini ve temel insan haklarını koruma altına almaktadır. Anayasada yönetimin özgür ve eşit seçimlere dayanan bir sistemle tesis edildiği (*Madde 1*), egemenliğin Arnavutluk Cumhuriyeti vatandaşlarına ait olduğu (*Madde 2*) ve insan onurunun, insan hakları ve özgürlüklerin, anayasal düzenin, çoğulculuğun, farklı dinlerin bir arada yaşayabilmesinin ve azınlık haklarının koruma altında olduğu (*Madde 3*) belirtilmektedir. Nispi temsil sistemiyle seçimlerin gerçekleştirildiği mecliste 140 parlamenter bulunmakta (*Madde 64*), seçimler her 4 yılda bir yenilenmektedir (*Madde 65*).⁴

Arnavutluk, AB entegrasyonunun hızlandırılması için 2016 yılında Anayasa değişikliğine gitmiş ve 140 parlamenterin oybirliğiyle Yargı Reformu gerçekleştirmiştir. Yapılan düzenlemeler, mevcut anayasanın AB'nin taleplerini karşılamadaki yetersizliğinden ötürü gerçekleştirilmiştir. Düzenleme, ayrıca Anayasa Mahkemesi'nin de yapılmasına ve işlevine dair değişiklikler içermektedir. Reform, üç temel hususu barındırmaktadır; yargı sisteminin özerkliği, işlevsel yapısı ve mimarisi. Parlamentonun anayasal değişiklikleri yapmasındaki temel motivasyon AB üyelik müzakerelerinin başlatılması için

³ Avrupa Birliği Antlaşması Madde 2: Birlik, insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara mensup kişilerin hakları da dahil olmak üzere insan haklarına saygı değerleri üzerine kuruludur. Bu değerler, çoğulculuk, ayrımcılık yapmama, hoşgörü, adalet, dayanışma ve kadın-erkek eşitliğinin hakim olduğu bir toplumda üye devletler için ortaktır.

⁴ 1998'de onaylanan Arnavutluk Anayasasında (Kushtetuta) 2007, 2008, 2012, 2015 ve 2016 yıllarından değişiklikler yapılmıştır.

temel kriterlerin karşılanması ve Arnavutluk'un AB üyeliğindeki güçlü iradesinin gösterilmesidir (Jeha & Cabiri, 2017: 34). Bu iradenin gösterilmesi için çeşitli reformlar gerçekleştirilse de Arnavutluk, hukukun üstünlüğü alanında henüz AB'nin arzuladığı düzeyde değildir.

Avrupa Komisyonu, hazırlamış olduğu ilerleme raporlarında hem ülkelerin hazırlık düzeylerini hem de müzakere başlıklarının ve ülkelerin öncelik vermesi gereken alanların ilerleme düzeylerini ele almaktadır.⁵ 2015, 2016, 2018 ve 2019 yıllarında yayınlanmış olan ilerleme raporlarında⁶ Arnavutluk'un hukukun üstünlüğü alanındaki hazırlık düzeyi ve ilerleme düzeyi aşığıdaki tablolarda belirtilmektedir.

Tablo 1: Arnavutluk İlerleme Raporu'nda Yargının İşleyişı (2015-2019)

Yargının İşleyişı	2019	2018	2016	2015
Hazırlık Düzeyi	Belirli düzeyde	Belirli düzeyde	Belirli düzeyde	Erken aşama
İlerleme Düzeyi	İyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir.	İyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir.	İyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir.	Bazı ilerlemeler kaydedilmiştir.

Kaynak: European Commission, Progress Reports (2015-2016-2018-2019)

Tablo 2: Arnavutluk İlerleme Raporu'nda Temel Haklar (2015-2019)

Temel Haklar	2019	2018	2016	2015
Hazırlık Düzeyi	Belirli düzeyde	Belirli düzeyde	Belirli düzeyde	Belirli düzeyde
İlerleme Düzeyi	Sınırlı düzeyde ilerleme kaydedilmiştir.	Bazı ilerlemeler kaydedilmiştir.	Bazı ilerlemeler kaydedilmiştir.	Bazı ilerlemeler kaydedilmiştir.

Kaynak: European Commission, Progress Reports (2015-2016-2018-2019)

⁵ Hazırlık düzeylerinin değerlendirilmesi dair 5 farklı aşama bulunmaktadır: 1)Erken aşama; 2)Belirli düzeyde hazırlıklı; 3)Kısmen hazırlıklı; 4)İyi düzeyde hazırlıklı; 5)Oldukça hazırlıklı. İlerleme düzeyinin de 5 farklı aşaması bulunmaktadır: 1)İlerleme kaydedilmemiştir; 2)Sınırlı ilerleme kaydedilmiştir; 3)Bazı ilerlemeler kaydedilmiştir; 4)İyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir 5)Kayda değer ilerleme sağlanmıştır.

⁶ 2017 yılında ilerleme raporu yayınlanmamıştır. Yazar yayınlanmama nedenine ulaşamamıştır.

Tablolarda belirtildiği üzere 2015-2019 yılların arasında yayınlanan ilerleme raporlarında yargının işleyişi 2015 yılında erken aşama olarak değerlendirilirken 2019 yılında belirli düzeyde hazırlığın olduğu görülmektedir. Ayrıca temel haklar konusunda da hazırlığın belirli düzeyde seyrettiği, ilerlemenin ise 2018'den sonra sınırlı düzeye düştüğü görülmektedir. Arnavutluk, hukukun üstünlüğü alanındaki müktesebata uyum konusunda ilerleme kaydetmiştir. Ancak bu ilerlemenin AB standartlarına ne ölçüde yakınlaştığı tartışma konusudur.

2015 AB İlerleme Raporu'nda yargının işleyişine dair hazırlık düzeyinin erken aşamada olduğu, kapsamlı ve kapsayıcı bir reform sürecinin sağlanabilmesi için Parlamentoda Yargı Reformu Komitesi'nin kurulması ilerleme olarak kaydedilmiştir. Ülkede yargı faaliyetlerinin yavaş seyrettiği ve yargısal kararların her zaman uygulanmadığı belirtilmiştir. Arnavutluk'tan, Yargıtay'da eksik bulunan üyeler için atamaların yapılması, elektronik dava yönetim sisteminin etkin bir şekilde kullanılması ve tüm mahkeme kararlarının gerekçeleri ile açıklanması talep edilmiştir. Rapora göre ülkedeki yargı bağımsızlığı anayasada kutsanmış olsa da fazlasıyla siyasallaşmış olmasından ötürü uygulamada tehlikededir. Ayrıca hâkim ve savcılarının yıllık mal beyanında bulunduğu belirtilse de herhangi bir ihlal durumunda gerekli yaptırımlar bulunmamaktadır. Ülkedeki yargı sisteminde fazlasıyla yolsuzluk yapıldığı belirtilmektedir (European Commission, 2015). 2016 İlerleme Raporu'nda ise, kapsamlı anayasa değişikliği düzenlemelerinden ve Venedik Komisyonu ile yakın iş birliklerinden ötürü iyi düzeyde ilerleme kaydedildiği belirtilmiştir. Ancak siyasallaşma yüzünden yargı bağımsızlığının tehlikede olmaya devam ettiği ve yargıdaki yolsuzluk iddialarına rağmen halen önlemlerin alınmadığının altı çizilmektedir. Yargıtay'da boş kalan pozisyonlara halen üyelerin atanmadığı ve bunun da parlamentoda basit çoğunluğun sağlanamaması sebebiyle gerçekleştiği belirtilmiştir. Yapılacak olan yargı reformları ile bu usulün de değişikliğe uğrayacağı ve boş bulunan üç üye pozisyonuna atamaların yapılabileceği belirtilmiştir (European Commission, 2016b). 2018 İlerleme Raporu'nda ise yargıda belirli düzeyde hazırlık, iyi düzeyde de ilerlemelerin olduğu belirtilmiştir. Hâkim ve savcılara uygulanan güvenlik soruşturmalarının somut sonuçlar getirdiği belirtilmiştir. Ancak hukukun üstünlüğüne dair yaşanan sorunların devam ettiği, bu sebeple planlanan ekonomik yatırımların da geciktiği belirtilmektedir (European Commission, 2018).

2019 AB İlerleme Raporu'nda, Arnavutluk'ta siyasi ortamın kutuplaşmış olduğu, muhalefet partilerinin parlamento faaliyetlerini boykot etmeye devam ettiđi⁷ ve bu durumdan ötürü seçim reformu ve 'Hâkim ve Savcıların Statüsüne Dair Kanuni Düzenlemenin' geciktiği belirtilmiştir. Parlamento faaliyetlerinin, Muhalefetin Eylül 2018'de başlattığı boykottan ve kutuplaşmalardan etkilendiği, Şubat 2019'da sınırlı istisnalarla muhalefet vekillerinin vekaletlerinden feragat ettiğinin altı çizilmiştir. Parlamento, yeni girişimlerle veya mevcut yasama önerilerini düzenleyerek ve halk ve çıkar gruplarıyla görüşerek şeffaflığını arttırabilmiştir. Ancak siyasi partilerin fonlanmasındaki kontrol ve şeffaflığın artırılması gerekmektedir. Parlamentonun çalışma esasları halen AB entegrasyon sürecinde olması gereken rolü yansıtmamaktadır. Arnavutluk parlamentosunun müktesebata uyumu sınırlı düzeyde kalmış olup, yürütmeye olan koordinasyonun geliştirilmesi gerekmektedir. AB müktesebatına yönelik tamamlanması gereken 66 yasanın 7'si tamamlanmıştır. Bu bağlamda %10'luk bir ilerleme söz konusudur. Hükümet ise AB entegrasyon sürecine bağlı kalmaya gayret etmektedir. Bölgesel idari reformun daha âdem-i merkezîyetçi bir yaklaşımla güçlendirilmesi, yerel yönetimlerin mali özerkliğinin, insan kaynakları kapasitesinin ve kamu hizmetlerindeki kalite standartlarının geliştirilmesi gerekmektedir (European Commission, 2019).

Arnavutluk'un, hukukun üstünlüğü'nün işletilmesi noktasında sıkı politikalar uygulamadığı görülmektedir. Nitekim siyasi vakaların soruşturmaları ya engellenmekte, ya geri çekilmekte, ya da türlü gerekçelerle iptal edilmektedir (Elbasani & Šabić, 2017: 11-12). 2007 yılında aralarında içişleri bakanının da bulunduğu sanıkların, kamuyu 230 milyon Euro zarara uğrattığı iddia edilen dava prosedürel gerekçeler ile düşürülmüştür. Aynı siyasetçinin karıştığı muhtelif davalar da yine benzer gerekçelerle düşürülmüştür. 2008 yılında bir askeri tesiste gerçekleşen ve 26 kişinin ölümüne sebep olan patlamanın davası da örtbas edilmiştir (Primatarova & Deimel, 2012).

⁷ Arnavutluk'ta muhalefet partisi, iktidarı seçimleri suç örgütlerinin desteğiyle kazanmakla itham etmiş ve Şubat 2019'da parlamentoyu boykot etmeye başlamıştır. Muhalefet, yolsuzluk ve organize suçlarla bağlantısı olduğu iddiasıyla Başbakan Edi Rama'yı istifaya davet etmiştir (Euronews, 2019a). Arnavutluk Cumhurbaşkanı Ilir Meta is 30 Haziran'da yapılması planlanan yerel seçimleri iptal etmiştir. Siyasi kriz 2020 yılında kadar devam etmiştir. Cumhurbaşkanı Meta, Şubat 2020'de anayasayı ihlal etmek ve organize suçlara karışmak iddiasıyla hükümetin devrilmesi için Arnavutluk halkını ayaklanmaya çağırmıştır (Euronews, 2020).

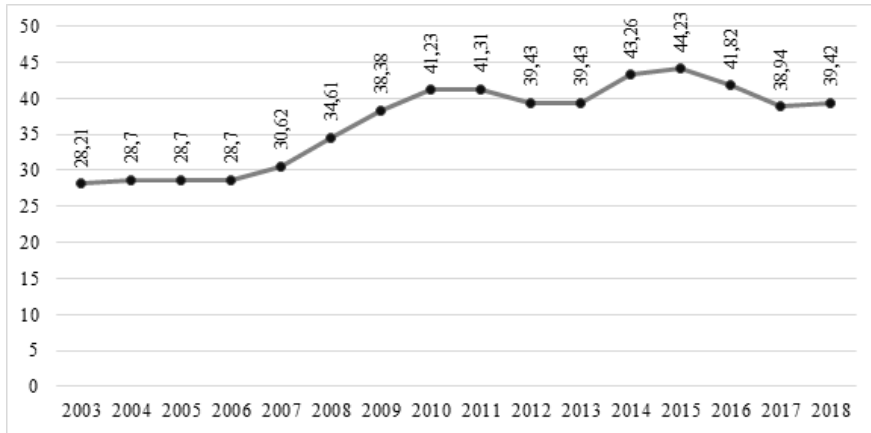
Avrupa Komisyonu tarafından fonlanan ve Transparency International tarafından 2016 yılında hazırlanan rapora göre Arnavutluk'un yargı sistemi farklı kurumların birbiriyle olan ihtilafı ile karakterize edilmiştir. 2008 yılından beri Parlamento, Cumhurbaşkanı'nın Yargıtay üyeliği için önerdiği 14 adayı da reddetmiştir. Önceki parlamento tarafından atanan Hakimler Yüksek Kurulu'nun iki üyesinin görevinden alınması üzerine Cumhurbaşkanı ve Parlamento arasında yaşanan ihtilaf sonucu Hakimler Yüksek Kurulu'nun rolü zayıflamıştır (McDevitt, 2016: 14).

Yargı reformunun gerçekleştirilmesi ve devamındaki uygulamalar ile Arnavutluk'ta yargının işlevinde ilerlemeler kaydedilmiştir. Tüm hâkim ve savcılarının yeniden değerlendirmeye alınması istikrarlı bir şekilde gerçekleştirilmiş ve önemli sonuçlar elde edilmiştir. Güvenlik soruşturmalarından ötürü hâkim ve savcılarının görevden alınması, Anayasa Mahkemesi'nde yeter sayısının düşmesine sebebiyet vermiş, mahkeme üyeleri görev ve yetkilerini yerine getirememiştir. Dokuz üyesi olması gereken mahkemenin yalnızca bir üyesi görevine devam etmektedir. Diğerleri istifa, emeklilik veya güvenlik incelemeleri sebebiyle görevine devam etmemektedir. 2016 yılında kabul edilen 2017-2020 yargı stratejisi uygulanmaya başlamıştır. Stratejinin tahmini bütçesinin 98 Milyon Euro olması ve bu bütçenin %35'inin uluslararası bağışçılar tarafından karşılanması beklenmektedir. Stratejinin takibi, değerlendirmesi ve raporlama mekanizması ise halen etkili bir şekilde kurulamamıştır (European Commission, 2019).

2019 verilerine göre, Arnavutluk'ta tam zamanlı 358 hâkim (her 100 000 kişiye 12) ve 336 savcı (her 100 000 kişi 11) bulunmaktadır. AB'de ise ortalama her 100 000 kişiye 21 hâkim ve 11 savcı düşmektedir. Adalet sektörünün bütçe planı 2017 yılında 98 Milyon Euro iken, bu miktar 2018 yılında 100 milyon Euro'ya yükseltilmiştir (European Commission, 2019).

Dünya Bankası'nın Dünya Yönetişim Göstergeleri (Worldwide Governance Indicators) ölçümlerinde kullanılan hukukun üstünlüğü endeksi birçok değişken ile bir ülkede veya bir toplumda hukukun ne ölçüde geçerli olduğunu ne ölçüde yayıldığını ve ne ölçüde yetkiye sahip olduğunu göstermektedir. Gösterge, vatandaşların toplumdaki hukuk kurallarına olan güvenine, kuralların icra edilme düzeyine, kolluk kuvvetlerinin ve mahkemelerin etkinliği ve suç ve şiddetin yaygınlığına olan algılarını dikkate alarak hukukun üstünlüğü endeksi

yayımlamaktadır. Halkın yargı sistemine ve kolluk kuvvetlerine olan güveni, yargının hükümet karşısında bağımsızlığı, organize suçların oranı, özel mülkiyetin korunması, fikri mülkiyetin korunması, kanunlar önünde yabancılara adil davranılması ve akitlerin/sözleşmelerin uygulanabilirliği gibi birçok parametre değerlendirilerek hukukun üstünlüğü endeksi hazırlanmaktadır (World Bank, 2018). Bu endeks verileri dikkate alınarak, Arnavutluk'un İOS'ye dahil olduğu 2003 yılından sonraki ilerlemesi aşağıdaki grafikte ele alınmaktadır.

Grafik 1: Arnavutluk'un Hukukun Üstünlüğü Göstergesi (2003-2018)

Kaynak: World Bank, Worldwide Governance Indicators, Rule of Law.

2003 yılında İstikrar ve Ortaklık Süreci'ne dahil olan, 2009 yılında ise İstikrar ve Ortaklık Antlaşması'nı imzalayan Arnavutluk'un, 2018 yılına geldiğinde hukukun üstünlüğü performansının iyileştiği gözlemlenmektedir. 2003 yılından 2011 yılına kadarki süreçte iyileşmenin yaşandığı görülmektedir. Göstergenin 2012-2013 yıllarında düştüğü, 2014 yılında tekrar yükselişe geçtiği, 2016 yılından sonra ise tekrar düşmeye başladığı görülmektedir. Arnavutluk'un hukukun üstünlüğü alanındaki karnesi, İOS'nin başladığı yani AB ile yakın ilişkilerin geliştiği dönem göz önüne alındığında bu alanda konsolidasyonun tam olarak sağlanamadığı düşünülebilir. Nitekim siyasi koşulluluğun ön plana çıktığı bir süreçte Arnavutluk'un daha etkin ve hızlı bir dönüşüm sergilemesi beklenmektedir.

Freedom House'un 2019 yılı raporuna göre Arnavutluk kısmen özgür bir ülke olarak tanımlanmaktadır. Raporda anayasanın bağımsız bir yargı sunduğu ancak mali olarak yeterince desteklenmeyen mahkemelerin siyasi baskı ve etki altında kaldığı ve kamunun yargı makamlarına olan güveninin düşük olduğu

belirtilmektedir. 2016 yılında Parlamentonun kabul ettiği çeşitli reformlarla yargının kapasitesinin ve bağımsızlığının güçlendirilmesi amaçlanmış, mevcut ve aday hâkim ve savcılar değerlendirilme süreçlerinde liyakat, ahlak ve bağımsızlık değerlerinin öncelenmesi amaçlanmıştır. Rapor, tutuklulara uygulanan polis istismarının devam ettiğini, mahkumların ağır yaşam şartlarında hayatlarını idame ettirmek zorunda kaldığını ve yeterince tıbbi tedavi görmediklerini ele almaktadır (Freedom House, 2019). Anayasanın sunduğu yargı sistemi ve parlamento dikkate alındığında AB siyasi koşulluluğunun kısmen etkili olduğu Arnavutluk'ta seçim demokrasisinin gerçekleştiği ancak demokrasi ve hukukun üstünlüğü konsolidasyonun tam olarak tesis edilmediği görülmektedir (Demirtaş, 2018: 201).

Hukukun üstünlüğü endeksine bakıldığında ise Arnavutluk'un 2020 yılı içerisinde 128 ülke arasında 78. sıraya yer aldığı görülmektedir. İktidar gücü ve baskısını ele alan göstergede dünyada 96.sırada yer alan Arnavutluk, düzenleyici yasaların bağlılığı ve geçerliği bağlamında dünyada 98.sırada yer almaktadır. İnsan hakları göstergesinde ise dünyada 54. sırada yer almaktadır. Arnavutluk'un 2020 yılındaki skoru ise 2019 yılına kıyasla dünya sıralamasında 4 sıra geriye düşmüştür (Rule of Law Index, 2020).

3.2. Yolsuzluk

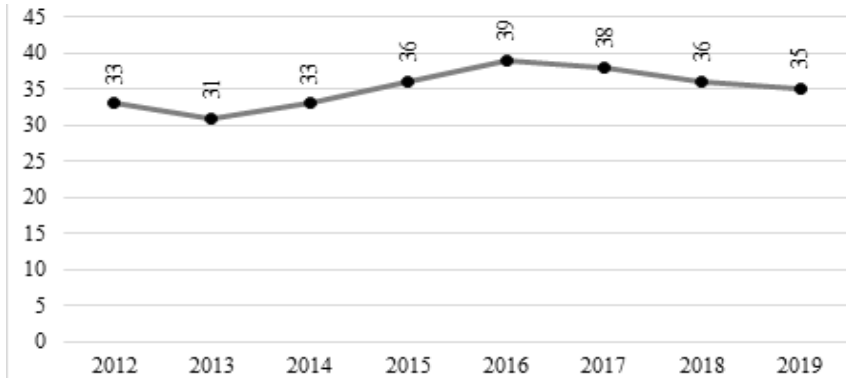
Arnavutluk'un AB sürecindeki en önemli sınamalarından biri ve görevi yolsuzlukla mücadele edebilen bir mekanizmanın tesis edilmesidir (Kalemaj, 2020: 92). Nitekim yolsuzluğa karşı politikaların uygulanması ve yolsuzlukla mücadele mekanizmasının geliştirilmesi Arnavutluk'un AB'nin siyasi koşulluluğunu karşılamaında beklenen en önemli kriterlerden biridir (Lamce, 2015: 63).

Transparency International'ın 2019 yılında hazırlamış olduğu "Overview of corruption and anti-corruption in the Western Balkans and Turkey" raporunda Arnavutluk'tayolsuzluk düzeyinin oldukça yüksek olduğu ve yolsuzlukla mücadelede Avrupa'da en başarısız ülkeler arasında yer aldığı belirtilmektedir. Yolsuzluk Algıları Endeksine göre (*Corruptions Perceptions Index-CPI*) Arnavutluk'un 100 üzerinden edildiği skor 36 olarak kaydedilmektedir⁸. Aynı zamanda ülkedeki siyasal sistemin ve kurumların kuvvetler ayrılığını temin etmediği, yargı üzerinde siyasal baskının bulunduğu, seçim komisyonunun siyasallaştığı ve oldukça zayıf olduğu,

⁸ Skorun yükselmesi yolsuzluk algısının düştüğüne işaret etmektedir.

siyasetçilerin finansal kaynaklarının açıklanması ve yayınlanması konusunda hukuki düzenlemenin yetersiz olduğu ve buna paralel olarak organize suç örgütlerinin siyasal partileri finanse edebildiği belirtilmiştir. Rapor, Arnavutluk'ta yolsuzluğun önlenmesine dair kurumsallaşmış bir sistemin olmadığını altını çizmektedir. Yolsuzluk düzeninin ise hükümet ve organize suç örgütleriyle bağlantısının olduğu düşünülmektedir. Arnavutluk mafyasının tıpkı İtalya'daki mafyalara benzer şekilde örgütlenme ve ağ mekanizmasının bulunduğu, bu örgütlerin kamu-özel ortaklıkları ile kamu otoritelerinin yürüttüğü dev projelerde para akladığı iddia edilmektedir. Bazı siyasetçilerin kamuya ait arsalarla el koyması, sonrasında bu arsalarda kamu-özel ortaklığında proje gerçekleştiriliyormuş gibi gösterilip organize para aklama faaliyetlerinin yapıldığı iddia edilmektedir. Arnavutluk ulusal tiyatro projesi ve yeni ulusal futbol stadyumu projesi için de aynı yöntemle para aklama faaliyeti gerçekleştirildiği iddia edilmektedir. Ayrıca Birleşik Krallıktaki kokain ticaretinde ve Batı Avrupa'daki uyuşturucu ve kokain pazarında en önemli oyuncuların Arnavutluk'taki organize suç örgütleri olduğu belirtilmektedir (Bak, 2019: 4-7).

Transparency International'ın Yolsuzluk Algı Endeksi'nde "yolsuzluğa dair halkın algısı, ticarete ilgili politikacılar, çıkar çatışması ve finansal şeffaflık yasaları, yolsuzlukla mücadele inisiyatiflerinin verimliliği" gibi değerlendirme ölçütleri dikkate alınmaktadır. Yolsuzluk algısı endeksine göre Arnavutluk, 180 ülke arasında 106.sırada yer almaktadır (Transparency International, 2019). Aşağıdaki grafik 2012-2019 yılları arasında Arnavutluk'un yolsuzlukla mücadeledeki skorunu göstermektedir. (0-100 arası yapılan değerlendirmede 0=yolsuzluğun en yüksek oranda olduğuna, 100=yolsuzluğun en düşük oranda olduğuna işaret etmektedir.)

Grafik 2: Yolsuzluk Algı Endeksi

Kaynak: Transparency International, Corruption Perception Index, 2019.

Endekste belirtildiği üzere Arnavutluk'un yolsuzluk karnesi, AB ile ilişkilerin yoğun olarak devam ettiği 2012-2019 yılları arasında kayda değer bir başarı göstermemektedir. 2014 yılında aday ülke statüsü verilen ülkenin skoru 33/100 iken, bu skor 2019 yılında 35/100 olarak kaydedilmiştir. Yolsuzluk algısının 2013 yılında yükselişe geçtiği, sonrasında ise 2016 yılına kadar tedricen azaldığı görülmektedir. 2016, yolsuzluk algısının en düşük olduğu yıl olarak kayda geçmektedir. 2016 yılından 2019 yılına doğru yolsuzluk algısının tekrar yükselişe geçtiği görülmektedir. Aşağıdaki tabloda ise 2015, 2016, 2018 ve 2019 yıllarında Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ilerleme raporlarında Arnavutluk'un yolsuzlukla mücadeledeki hazırlık ve ilerleme düzeyleri ele alınmıştır.

Tablo 3: Arnavutluk İlerleme Raporu'nda Yolsuzlukla Mücadele (2015-2019)

Yolsuzlukla Mücadele	2019	2018	2016	2015
Hazırlık Düzeyi	Belirli düzeyde	Belirli düzeyde	Belirli düzeyde	Belirli düzeyde
İlerleme Düzeyi	İyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir.	İyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir.	Bazı ilerlemeler kaydedilmiştir.	Bazı ilerlemeler kaydedilmiştir.

Kaynak: European Commission, Progress Reports (2015-2016-2018-2019)

Önceki yıllarda gerçekleştirilen hukuksal ve kurumsal reformlar değerlendirildiğinde, 2019 İlerleme Raporu'nda Arnavutluk'un yolsuzluğa karşı ilerleme kaydettiği belirtilmektedir. Arnavutluk, yolsuzlukla mücadelede belirli düzeyde hazırlığı olan ülke olarak değerlendirilmektedir. Son iki yıl içerisinde ise reformların iyi düzeyde ilerlediği kaydedilmiştir. 2015 ve 2016 yıllarında yayınlanan raporlarda reformlarda bazı ilerlemelerin kaydedildiği belirtilmiştir. Bu bağlamda AB nazarında, 2018 yılı ve sonrasında Arnavutluk'ta yolsuzlukla mücadele reformlarının ilerleme hızının arttığı görülmektedir. Ancak Arnavut vatandaşlarının %69'u kamu sektöründe yolsuzluğun halen çok yaygın olduğuna inanmaktadır (Zogjani, Nenezic, & Deliu, 2020: 33).

2015 AB İlerleme Raporu'nda yolsuzluğun ülke genelinde oldukça yaygın olduğu, mücadele için daha fazla çaba gösterilmesi ve başta üst düzey devlet yöneticileri olmak üzere kamunun her düzeyindeki çalışana soruşturma, kovuşturma ve mahkûmiyet getirebilecek güçlü bir takip sisteminin kurulması

gerektiği belirtilmiştir. Yolsuzluk davalarında finansal soruşturma sistematikleşiminin olmadığı, siyasal partilerin mali durumları ve seçim kampanyalarının fonlanması sürecinde meydana gelebilecek suiistimler için etkili ve caydırıcı bir kontrol mekanizmasının bulunmadığı ele alınmaktadır. Raporda Arnavutluk'un Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Konvansiyonu'na taraf olduğu ancak yasa dışı zenginleşmeyi suç olarak saymadığı da belirtilmiştir (European Commission, 2015). 2016 İlerleme Raporu'nda, yolsuzluğa karıştığı iddia edilen orta düzey devlet memurları için soruşturma, kovuşturma, mahkûmiyet gibi kararların verilmeye başlandığı ancak üst düzey devlet yöneticileri için gerekli takibin yapılmadığı belirtilmektedir. Ayrıca yolsuzluk davalarına uygulanan cezaların halen oldukça yumuşak olduğu ve yargı kurumları üzerindeki siyasi baskının azaltılması gerektiği belirtilmiştir (European Commission, 2016b). 2018 İlerleme Raporu'nda ise yolsuzluğun halen ülke genelinde yaygın olduğu, yolsuzluğa karışan alt ve orta düzey kamu çalışanlarına ve yöneticilere açılan soruşturmaların sayısının önceki yıllara göre arttığı ancak üst düzey yöneticiler için yapılan takibin yetersiz kaldığı belirtilmiştir (European Commission, 2018).

Balkan Barometer'in 2019 yılında hazırladığı kamuoyu algısı raporuna göre; Arnavutluk'ta vatandaşların %50'si son 12 ay içerisinde almış oldukları sağlık hizmeti için, %13'ü eğitim faaliyeti için, %13'ü yargı hizmetleri için ve yine %13'ü polislerden aldıkları yardım için rüşvet verdiğini kabul etmektedir. Yine ankete katılanlara göre yolsuzluktan en fazla etkilenen kurumlar ve sektörler; (1) siyasal partiler, (2) sağlık hizmetleri, (3) yargı/parlamento olarak sıralanmaktadır (Balkan Barometer, 2019: 100-104). Bu bağlamda yolsuzluğun Arnavutluk'taki siyasal alanda fazlasıyla yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Arnavutluk İçişleri Eski Bakanı Saimir Tahiri hakkında görülen dava siyasal arenadaki yolsuzluğun tartışılması için de yerinde bir örnek olacaktır. Yolsuzluk, uyuşturucu kaçaklığı ve suç örgütü üyeliği ile suçlanan ve 12 yıla kadar hapsi istenen Tahiri, bu suçlamalardan aklanmış, yalnızca görevini kötüye kullanmaktan hüküm giymiştir (Euronews, 2019b).

Avrupa Yatırım ve Kalkınma Bankası'nın araştırmalarına göre ise; Arnavutluk'taki firmaların %30'undan fazlası ülkedeki kamu çalışanlarına rüşvet verdiğini kabul etmektedir. Ayrıca farklı kaynaklarda da Arnavut halkının %52'sinin ülkede hizmet almak veya sorun çözmek için rüşvet teklif ettiğini kabul etmektedir.

Uluslararası örgütlerin hazırlamış olduğu raporlar yolsuzluğun ülke genelinde yayılmış olduğunu ve buna paralel olarak kurumsal ve ekonomik kalkınmaya vermiş olduğu zarar sebebiyle ülkenin ilerlemesine ve istikrarına engel olduğunu göstermektedir. AB, sorunun çözülmesi için her ilerleme raporunda yolsuzlukla mücadelede dikkat çekmekte, CARDS ve IPA fonlarının bu alanlarda kullanılması konusunda Arnavutluk'u teşvik etmektedir (Panagiotou, 2011: 367).

AB, 2019 İlerleme Raporu'nda Arnavutluk'un yolsuzlukla mücadelede ilerleme kaydettiğini belirtmektedir. Özellikle 2018-2020 yılları arasında uygulamaya koyulmak üzere Sektörler Arası Yolsuzlukla Mücadele Stratejisi, Varlık Beyanı ve Denetimi Kanunu, Kamu İhaleleri Kanunu ve milletvekilleri için davranış kurallarının kabul edilmesi ile yolsuzlukla mücadelede ilerleme sağlandığı belirtilmektedir. Siyasi partilerin finansal kaynaklarına dair kanunlarda, seçim kanununda ve çıkar çatışması kanunlarında hala ilerlemeler beklenmektedir. Yolsuzlukla Mücadele Görev Gücü'nün kurulması idari soruşturmaların pro-aktif bir şekilde yapılmasını ve bu hususta ilk somut sonuçların alınmasını mümkün kılmıştır. Yolsuzlukla mücadelede inceleme ve soruşturmalara devam edilmesi ile takip sisteminin güçlendirilmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir. Özellikle 2018 yılı İlerleme Raporu'nda verilen tavsiyeler kısmen uygulanmaya başlanmıştır. Bu konuda uzmanlaşmış savcı ve polis gücü otoritelerinin kurulması büyük önem arz etmektedir. Önümüzdeki yıllarda Arnavutluk'un yolsuzluk faaliyetleri üzerine daha aktif bir şekilde gitmesi gerekmekte, yolsuzluğa karışanlar için daha güçlü soruşturma mekanizmasının kurulması ve bu mekanizmaya önemli miktarda kaynak ayrılması gerekmektedir (European Commission, 2019).

Yolsuzlukla mücadelede soruşturma, kovuşturma ve mahkûmiyet sayısının önceki yıllara göre azaldığı gözlemlenmiştir. Ancak istatistiksel olarak sayının daha da düşürülmesi için çalışmaların artırılması gerekmektedir. Yolsuzluk yaptığı gerekçesiyle hakkında mahkûmiyet kararı verilen alt/orta düzey memurların sayısı 2017 yılında 331 iken, 2018 yılında 289'a düşmüştür. Toplam kovuşturma sayısı ise 2017 yılında 2 342 iken 2018 yılında 2 126'a düşmüştür. 2019 yılında Adalet Bakanlığı'nın 12 memuru da görevlerini kötüye kullanmaktan ve ihale eşitlik ilkesini ihlal etmekten tutuklanmıştır. Tutuklanan memurlar arasında Adalet Bakanlığı'nın önceki dönem Genel Sekreteri de bulunmaktadır. Yargı üyelerine yapılan güvenlik soruşturması idari bir süreç olarak değerlendirilse de yolsuzlukla mücadelede

Arnavutluk adına somut gelişmeleri ortaya koymaktadır. Hakkında güvenlik soruşturması yapılan 140'tan fazla sulh hakiminin 88'i sebepsiz zenginleşme iddiasıyla görevden alınmış veya istifa etmiştir. Anayasa Mahkemesi'ndeki dokuz hâkimin sekizi ve Yargıtay'daki on sekiz hâkimin on beşi ya güvenlik soruşturmasıyla görevinden alınmış ya da istifa etmiştir. İç kontrol mekanizması olarak yeni kurulmuş olan Yolsuzlukla Mücadele Görev Gücü, 108 kamu çalışanının görevden alınması ve 36 kriminal hususla neticelenen toplam 70 teftiş uygulaması gerçekleştirmiştir. Yüksek Sayıştay Kurumu ise aralarında üst düzey memurların da olduğu 41 dava yürütmüştür. 2019 İlerleme Raporu'na göre gümrük, vergi idaresi, eğitim, sağlık ve kamu ihaleleri gibi hassas alanlarda yolsuzluğa karşı alınan önlemler yetersiz kalmaktadır. Kamu yönetiminde acil bir iç kontrol ve denetim mekanizmasının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda yasa koyucu otoritelerle iş birliğinin de geliştirilmesi gerekmektedir. Raporda ayrıca Yolsuzlukla Mücadele Ulusal Koordinatörü Ofisi'nin, Yüksek Sayıştay Kurumu'nun güçlendirilmesi ve kamu alımlarındaki teftiş kapasitesinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Avrupa Konseyi'nin Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO), Haziran 2018'de yayımlamış olduğu İkinci Uyum Raporunda, Arnavutluk'un 10 öneriden yalnızca 4'ünü tatmin edici düzeyde yerine getirdiği belirtilmiş, kalan 6 önerinin de yerine getirilmesi istenmiştir (European Commission, 2019).

4. ARNAVUTLUK - AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE GÜNCEL GELİŞMELER

Arnavutluk ve AB arasındaki İstikrar ve Ortaklık Anlaşması Konseyinin 10. Toplantısı 14 Kasım 2018 tarihinde Brüksel'de düzenlenmiştir. Anlaşma Konseyi, Avrupa Komisyonu'nun 2018 raporundaki müzakerelerin başlatılması tavsiyesini olumlu karşılamış, AB Konseyi'ne Haziran 2019'da katılım müzakerelerinin başlatılması çağrısı yapmıştır. AB, Arnavutluk'a da yargı reformu ve yolsuzlukla mücadelede kaydedilen ilerlemelerin sürdürülmesi ve daha da derinleştirilmesinin kritik önemini belirtmiştir. Arnavutluk AB Temsilciliği de ülkede hukukun üstünlüğü'nün güçlendirilmesi konusunda somut sonuçlar elde edebilmek için her türlü katkıyı sunacağını taahhüt etmiştir (Council of the EU, 2018). Mayıs 2019'da Avrupa Komisyonu Arnavutluk'la müzakerelerin başlatılmasına dair pozisyonunu korumuştur. Haziran 2019'da Konsey, müzakerelerin başlatılması sürecinin Ekim 2019'dan sonraya bırakılmamasına karar vermiştir. 17-18 Ekim 2019 tarihlerinde düzenlenen Konsey zirvesinde ise müzakerelerin başlatılmasına dair bir karar

alınmamıştır (Zogjani, Nenezic, & Deliu, 2020: 26). Ekim 2019’da Arnavutluk’un üyelik müzakerelerinin başlatılmasına dair karar, Fransa, Danimarka ve Hollanda tarafından reddedilmiştir. 24 Ekim 2019’da ise Avrupa Parlamentosu, “gerekli koşulları sağlayan Arnavutluk ve Kuzey Makedonya’nın müzakerelerinin başlatılma kararının alınmamasından” ötürü duyulan üzüntüyü basın açıklaması yoluyla paylaşmıştır (European Parliament, 2019). Ekim’deki zirvede, Avrupa Konseyi’nin genişlemeye dair hususları Mayıs 2020’de Zagreb’de gerçekleştirilecek olan AB-Batı Balkanlar zirvesi öncesinde ele alacağı belirtilmiştir (European Council, 2019). 24 Mart 2020 tarihinde ise Covid-19 salgını sebebiyle video-konferans yöntemiyle toplanan Bakanlar Konseyi, Arnavutluk ve Kuzey Makedonya özelinde genişleme ve İOS’ye dair fikir alışverişinde bulunmuştur (Council of the European Union, 2020a). 25 Mart’ta yayımlanan genişleme ve İOS’ye dair toplantı sonuç bildirgesinde; “Arnavutluk ile katılım müzakerelerinin açılmasına karar verildiği” duyurulmuştur (Council of the European Union, 2020b). Müzakerelerin ne zaman başlayacağı üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarından oluşan AB Konseyi tarafından kararlaştırılacaktır. Arnavutluk’un AB ile ilişkilerinin nasıl bir süreçten geçeceği ise Müzakere Çerçeve Belgesi ile belirlenecek, tam üyelik müzakerelerinin nasıl yürütüleceği ve geçiş sürecine dair hükümler müzakereler başlamadan Arnavutluk’a sunulacaktır.

SONUÇ

Bu çalışma, Arnavutluk’un AB üyeliğinin yanı sıra AB koşulluluğu bağlamında Arnavutluk’un karşılaştığı önemli sınamalardan hukukun üstünlüğü ve yolsuzlukla mücadeleyi tartışmayı amaçlamıştır. Komünist rejimin yıkılması sonrasında AB üyeliğini hedefleyen ve AB’nin değer ve normlarını benimseme sürecine giren Arnavutluk, geçiş sürecinde önemli sınamalarla karşı karşıya kalmıştır. Ülkede özellikle hukukun üstünlüğünün tesis edilmesi ve yolsuzlukla mücadele anlamında önemli sınırlılıkların olduğu ve bu sorunların AB üyeliğine engel teşkil ettiği bilinmektedir.

AB ilerleme raporlarındaki gelişmeler dikkate alındığında hukukun üstünlüğünün tesis edilmesi ve yolsuzlukla mücadelede Arnavutluk’ta idari ve kurumsal anlamda reformların yapıldığı görülmektedir. Ancak kamuoyunun ülkedeki yolsuzluklara karşı algısı ve uluslararası kuruluşların ülkede hukukun üstünlüğüne dair görüşleri tartışılmaya devam etmektedir. Bu bağlamda, AB’nin,

Arnavutluk'ta düzenleyici çerçevenin yanı sıra yolsuzluğun siyasi boyutunu ve hukuk sisteminin işlevselliğini ele alması gerekmektedir. Nitekim hukukun üstünlüğü ve yolsuzlukla mücadele konusunda Arnavutluk'un çabaları -AB sürecinde kaydettiği ilerlemelere rağmen- yeterli görülmemektedir. Hem dönüşüm sağlayabilecek kurumsal kapasitenin yetersiz oluşu hem de ülkenin diktatöryal bir arka plandan geliyor oluşunun Avrupalılaşıma / AB entegrasyon sürecini zayıflattığı düşünülmektedir.

Özellikle 2003 yılında başlatılan İstikrar ve Ortaklık Süreci, Arnavutluk'un AB uyumuna önemli katkılar yapmıştır. Ancak bağımsız kuruluşların yaptığı araştırmalarda ülkede yolsuzluğun yüksek olduğu ve hukukun üstünlüğü endekslerinin ise oldukça düşük olduğu görülmektedir. Öte yandan kamu kurumlarından alınan hizmetler için Arnavut halkının neredeyse yarısının halen rüşvet teklif ediyor olması AB değerleriyle hiçbir şekilde bağdaşmamaktadır. Dolayısıyla AB'nin uzun yıllardır vurguladığı bu iki koşula dair ilerlemeleri daha yakından takip etmesi gerekmektedir.

Arnavutluk halkının büyük bir kısmı AB üyeliğini desteklemektedir. Vatandaşların %92,6'sının AB üyeliğine olan desteği ve halkın AB reformlarını desteklemesi ülkenin AB katılımı için umut verici bir hadisedir. Arnavutluk'un katılım müzakerelerinin 2020 yılı içerisinde başlayacağı öngörülmektedir. Tam üyeliğin ise ne zaman gerçekleşeceği bilinmemektedir. Müzakerelere dair bir tarih açıklanmamış olsa da Müzakere Çerçeve Belgesi'nde Arnavutluk'tan özellikle yolsuzluk ve hukukun üstünlüğüne dair siyasi kriterlerin istisnasız bir şekilde uygulanması ve içselleştirilmesi beklenecektir.

KAYNAKÇA

Abazi, E. (2008). "Albania in Europe: Perspectives and Challenges", *Eurasian Files: International Relations and Strategic Studies*, 229-252.

Agne, H. (2009). "European Union Conditionality: Coercion or Voluntary Adaptation?" *Alternative: Turkish Journal of International Relations*, Vol.8, No.1, 1-18.

Ah-Pine, E. N. (2011). "Albanian integration into the UE: security, Europeanization, democratization: which project for the democracy?", *6th ECPR General Conference*, Reykjavik, 1-21.

Ağca, F. (2010). “Batı Balkanların Geleceğinde Avrupa Birliği ve Türkiye’nin Rolü”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* (5:1), 45-65.

Bak, M. (2019). *Overview of corruption and anti-corruption in the Western Balkans and Turkey*, Transparency International.

Balkan Barometer (2019). *Public Opinion Analytical Report*, Sarajevo: Regional Cooperation Council.

Balkan Insight (2009). *Albania Elections 2009*, <https://balkaninsight.com/tag/albania-elections-2009/>

Bogdani, M., ve Loughlin, J. (2007). *Albania and the European Union: The Tumultuous Journey towards Integration and Accession*, London: I.B. Tauris.

Börzel, T. A., Dimitrova, A., ve Schimmelfennig, F. (2017). “European Union enlargement and integration capacity: concepts, findings, and political implications”, *Journal of European Public Policy*, Volume 24, 157-176.

Canveren, Ö., ve Öztürk, Ç. (2018). “Avrupa Birliği Genişleme Politikalarında Meşrulaştırma: Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Batı Balkanların Karşılaştırmalı Analizi”, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, 46-64.

Council of the EU (2018). “Joint press statement following the tenth meeting of the Stabilisation and Association Council between Albania and the EU”, Brussels.

Council of the European Union (2020). *Enlargement and Stabilisation and Association Process*. Council of the European Union, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7002-2020-INIT/en/pdf>.

Council of the European Union (2020). *Video conference of ministers for European affairs*. European Council Council of the European Union, 24 Mart, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/gac/2020/03/24/>.

Çipuri, R., ve Koçibelli, A. (2010). “Albanian attitudes toward European Integration Milestones: Albanian Relations with the European Union”, *European Studies Journal*, 39-52.

Delegation of the European Union to the Republic of Albania (2019). *Albanian Public Perception of the EU*, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/ipsos_eu_delegation_en_media.pdf

Demirtaş, B. (2018). "AB'nin Dönüştürücü Gücü ve Batı Balkanlar'da Demokratikleşme Süreci: Başarılanlar ve Başarısızlar", S. Baykal, S. Akgül Açıkmeşe, B. Akçay, ve Ç. Erhan içinde, *Hukuki, Siyasi ve İktisadi Yönleriyle Avrupa Bütünleşmesinde Son Gelişmeler ve Türkiye-AB İlişkileri*, Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, 179-210

Elbasani, A., ve Šabić, Š. S. (2017). "Rule of law, corruption and democratic accountability in the course of EU enlargement", *Journal of European Public Policy*, 1-19.

Erkmen, M. (2019). "Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar'da Genişleme Politikası", *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 138-147.

Euronews (2019a). *Arnavutluk cumhurbaşkanı yerel seçimleri iptal etti*, 6 Ekim, <https://tr.euronews.com/2019/06/10/arnavutluk-cumhurbaskani-yerel-secimleri-iptal-etti>

Euronews (2019b). *Albanian ex-minister cleared on drug charges, guilty of abuse of office*, <https://www.euronews.com/2019/09/20/albanian-ex-minister-cleared-on-drug-charges-guilty-of-abuse-of-office>

Euronews (2020). *Arnavutluk Cumhurbaşkanı'ndan halka ayaklanma çağırısı: Hükümeti devirin*, <https://tr.euronews.com/2020/02/19/arnavut-cumhurbaskanin-dan-halka-ayaklanma-cagrisi-hukumeti-devirin>

European Commission (2003). *The Thessaloniki Agenda for the Western Balkans*, European Commission, http://ec.europa.eu/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/thessaloniki_agenda_en.htm

European Commission (2006). "Enlargement strategy and main challenges 2006-2007", Brussels.

European Commission (2010). "Commission opinion on Albania's application for membership of the European Union", Brussels.

European Commission (2011a). “Enlargement Strategy and Main Challenges 2011-2012”, Brussels.

European Commission (2011b). “Albania 2011 Progress Report”, Brussels.

European Commission (2012). *Communication from Commission to the European Parliament and The Council, Enlargement Strategy and Main Challenges*, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2012/package/strategy_paper_2012_en.pdf

European Commission (2015). “Albania 2015 Report”, Brussels.

European Commission (2016a). *Conditions for membership*, European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/conditions-membership_en

European Commission (2016b). “Albania 2016 Report”, Brussels.

European Commission (2018). “Key findings of the 2018 Report on Albania”, Brussels.

European Commission (2019). “Albania 2019 Report”, 2019 Communication on EU Enlargement Policy, Brussels.

European Commission (2020a). *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations*, European Commission, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/albania_en

European Commission (2020b). *Albania - financial assistance under IPA II*, European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/funding-by-country/albania_en

European Council (1993). “Conclusions of the Presidency”, Copenhagen.

European Council (2019). *European Council meeting-Conclusions*, European Council, <https://www.consilium.europa.eu/media/41123/17-18-euco-final-conclusions-en.pdf>

European Parliament (2018). “Albania: 2018 Country Report”, European Parliament.

European Parliament (2019). *Failure to open accession talks with Albania and North Macedonia is a mistake*, European Parliament-News, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20191021IPR64717/failure-to-open-accession-talks-with-albania-and-north-macedonia-is-a-mistake>

Freedom House (2019). "Albania" Freedom in the world 2019, <https://freedomhouse.org/country/albania/freedom-world/2019>

Freyburg, T., ve Richter, S. (2010). "National identity matters: the limited impact of EU political conditionality in the Western Balkans", *Journal of European Public Policy*, 263-281.

Hall, D. (1994). *Albania and the Albanians*, London: Pinter Reference.

Hoffman, J. (2005). "Integrating Albania: the Role of the European Union in the Democratization Process", *Albanian Journal of Politics*, 55-74.

Ilirjani, A. (2004). "Albania and the European Union", *Mediterranean Politics*, 258-264.

INSTAT (2020). *Population of Albania*, 1 Ocak, http://www.instat.gov.al/media/6850/population-on-1-january-2020____.pdf.

IPU (2009). *Albania Kuvendi (Parliament) Elections in 2009*, Inter-Parliamentary Union, http://archive.ipu.org/parline-e/reports/arc/2001_09.htm.

İktisadi Kalkınma Vakfı (2020). *AB Genişlemesi*, İktisadi Kalkınma Vakfı, <https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=281>

Jeha, I., ve Cabiri, Y. (2017). "Evolution of the Albanian Constitution", *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, March, Vol 6, No 1, 31-36.

Johnson, A. M. (2001). "Albania's relations with the EU: On the road to Europe?", *Journal of Southern Europe and Balkans*, 3.2, 171-192.

Kalemaj, I. (2020). "Albania and Kosovo: Present and Future", *Tirana Observatory*, 81-97.

Kaleshi, E. (2015). "EU Perspective of Western Balkan Countries: The Case of Albania", *Dialogues Security*, 327.51 (496.5:4-672EY), 321-334.

Koyama, Y. (2009). *Albania aiming at the EU Accession and Her Challenges, Sustainability and Future Perspective of Emerging Market-Through the lens of Asian Dynamics*, Kyoto, 1-22.

Lamce, E. (2015). "Why did European Union grant candidate status to Albania?", Master Thesis, Gazimağusa, Eastern Mediterranean University.

McDevitt, A. (2016). "Fighting Corruption in the Western Balkans and Turkey: Priorities for Reform", *Transparency International*.

O'Brennan, J., ve Gassie, E. (2009). "From Stabilization to consolidation: Albanian state capacity and adaptation to European Union Rules", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 61-82.

OSCE. (2009). "International Election Observation Mission, Statement of Preliminary Findings and Conclusions", *Office for Democratic Institutions and Human Rights*, Tirana.

Oğuz, G. (2012). "The Effects of the Accession Countries on Europeanization: Evidence from Turkey", *Conference of Comparing and Contrasting Europeanization: Concepts and Experiences*, Institute of International Economic Relations, Athens, 121-142.

Özgöker, C., ve Batı, G. F. (2017). "Avrupa Birliği'nin Balkanlar Genişlemesi ve Balkan Ülkelerinde Barış ve Refaha Katkıları," *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 28-36.

Özkurt, F. Z. (2017). «European Union Democracy Promotion via Conditionality in Regional Context», *İGÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 1-21.

Panagiotou, R. (2011). "Albania and the EU: from isolation to integration", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Volume 13, Issue 3, 357-374.

Peshkopia, R. (2014). *Conditioning Democratization: Institutional Reforms and EU Membership Conditionality in Albania and Macedonia*, London: Anthem Press.

Primatarova, A., ve Deimel, J. (2012). *Bridge over troubled waters? The role of the internationals in Albania*, Sofia: Centre for Liberal Strategies.

Progonati, E. (2020). *Avrupa Birliği'nin Arayışında Batı Balkanlar*, İstanbul: Pegem Akademi

Rule of Law Index (2020). *World Justice Project Rule of Law Index 2020*, https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP-ROLI-2020-Online_0.pdf

Sobacı, M. Z. (2011). "Avrupa Birliği Koşulsallığının Etkinliği Bağlamında Türkiye'de Reform Üzerine Bir Analiz", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:10, No:1, 85-100.

Tezcan, E., Aras, İ. ve Günar, A. (2015). *Avrupa Birliği'ne Katılım Yolunda Arnavutluk içinde*, İstanbul: Sentez Yayıncılık

The Irish Times (2002). *Albania's crime problem a huge obstacle to EU entry*, The Irish Times, <https://www.irishtimes.com/news/albania-s-crime-problem-a-huge-obstacle-to-eu-entry-1.1110436>

Tiri, E. (2015). "The European union Future Enlargement: The Case of Albania", *Revue Europeenne du Droit Social*, 02(27), 7-13.

Transparency International (2019). *Corruption Perception Index 2019*, <https://www.transparency.org/country/ALB>

World Bank (2018). *Rule of law*, Worldwide Governance Indicators, <https://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/downloadFile?fileName=rl.pdf>

World Bank (2020). *GDP-Albania*, World Bank Data, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=AL>

Yıldız, U. B. (2014). "The EU's Usage of Political Conditionality for Democratization: An Assessment for Candidates and ENP's Southern Partners", *Marmara Journal of European Studies*, Vol 22, No 1, 149-168.

Yurtsever, Ş. (2015). "Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa ve Batı Balkanlar Genişlemesi", E. Tezcan, İ. Aras, ve A. Günar (der), *Avrupa Birliği'ne Katılım Yolunda Arnavutluk içinde*, İstanbul: Sentez Yayıncılık, 487-516.

Zogjani, V., Nenezic, A., ve Deliu, N. (2020). *Evolving or revolving: Institutional reforms and democratic legitimacy in Kosovo, Albania and Montenegro*, Pristina: European Fund for the Balkans (EFB).

